

รายงาน
วิจัยชุมชน

บทบาทของ ผู้สูงอายุ

ในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตำบลโคกหม้อ อําเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

อาจารย์นิธิตา สิงหาทพ
อาจารย์อริศนิทานต์ ศรีจันทร์
อาจารย์สาวน้อย งามสง่า

รายงาน
วิจัยชุมชน

บทบาทของ ผู้สูงอายุ

ในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตำบลโคกม่วง อําเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

อาจารย์โชติกา สิงหาเทพ
อาจารย์อนิคนันต์ ศรีจันทร์
อาจารย์เสาวมีย์ จันทสิงห์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

สถาบันพระปกเกล้า
King Prajadhipok's Institute

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 ฝั่งทิศใต้
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 0-2141-9600

โทรสาร 0-2143-8181

www.kpi.ac.th

รายงานวิจัยชุมชนเรื่อง

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ”

อาจารย์โชติกา สิงหาเทพ
อาจารย์ธนิกันต์ ศรีจันทร์
อาจารย์เสาวนีย์ จันทสังข์

รายงานวิจัยชุมชนเรื่อง	“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” Roles of elders in development local wisdom follow Sufficiency Economy Philosophy at Tambon Khokmangngoi Khonsawan district of Chaiyaphum province.
ดำเนินการวิจัยโดย	อาจารย์โชติกา สิงหาเทพ อาจารย์ธนิกันต์ ศรีจันทร์ อาจารย์เสาวนีย์ จันทสังข์
สนับสนุนโดย	สถาบันพระปกเกล้า ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี (อาคารบี) ชั้น 5 ฝั่งทิศใต้ เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210 โทรศัพท์ 02-1419600 โทรสาร 02-1438181 http://www.kpi.ac.th
จัดรูปเล่มและประสานงาน	นางสาวทวิตติยา สิ้นธุพงศ์ สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า โทรศัพท์ 02-1419598
ออกแบบปก	นายรัชชดลธ์ รัตนะวิเชียร
เผยแพร่	กรกฎาคม 2561

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุเกี่ยวกับบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่สังคมชุมชน รวมถึงสภาพปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจัดทำข้อเสนอและเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participator Action Research : PAR) ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ประยุกต์เอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ผสมเข้าด้วยกัน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นประชาชนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ทั้งหมด 13 หมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มจากประชากรที่กำหนดโดยวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนโดยกำหนดหมู่บ้านละ 2 คน เป็นเพศชาย 5 คน เพศหญิง 5 คน และกระจายช่วงอายุตามกลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) 2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จากจำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน(หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดในลำดับที่ 1-5

2. กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) หรือประชาคมที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านผู้สูงอายุซึ่งเป็นตัวแทนจากทุกภาคส่วน จำนวนประมาณ 30 คน

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการนำความรู้ถ่ายทอดสู่ชุมชน เนื่องจากบุตรหลาน คนรุ่นใหม่ มองว่าการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการทำให้ค่อนข้างยุ่งยาก และเมื่อทำเสร็จแล้วสินค้ามีราคาถูก จึงทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชุมชนนั้น เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จำกัด อยู่แค่ในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่

ผลจากการค้นหาประเด็นปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาโดยเลือกอาสาสมัครเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. จากสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับบทบาทด้านผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงเห็นควรจัดทำเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์

คอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และนำไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ของโรงเรียนในเขตอำเภอคอนสวรรค์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อความสะดวกและสอดคล้องกับความต้องการศึกษาค้นคว้าของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทำผ้าเพื่อสร้างอัตลักษณ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าจึงควรสร้างลายมัดหมี่เป็นลวดลายละมั่ง ตามชื่อตำบลโคกมั่งงอย

3. จากสภาพปัญหาการไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างอาชีพจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงควรให้มีการจัดตั้งกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหัตถกรรมจักสาน และกลุ่มหัตถกรรมทอผ้า

4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาเป็นพี่เลี้ยง ช่วยดูแลระบบบริหารจัดการกลุ่มเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ไม่ให้เกิดการล่มสลาย

5. ควรกำหนดพื้นที่สาธารณะเพื่อปลูกต้นไม้ไว้ใช้ในชุมชนสำหรับกลุ่มหัตถกรรมจักสาน

Abstract

The research project, Roles of elder in development local wisdom follow sufficiency economy at Tambon Khokmangngoi Khonsawan district of Chaiyaphum province, is a qualitative research. The research focuses on the use of an in-depth interview process for the elderly that involve local to society and community including problem and obstructions in wisdom instruction, the local development guideline as a base for generating income according to Sufficiency Economy Philosophy for making proposals and policies for the welfare of elderly. So we use participator action research method for in-depth data. This paper is a research which combined action research and participator action research together.

The populations were the elders who live in 13 villages of Tambon Khokmangngoi Khonsawan district of Chaiyaphum province. The sample was randomly selected By Purposive sampling and set the sample size according to;

1. 10 in-depth interviews, including 5 men and 5 women, were conducted with the elderly in the community, each with 2 villagers following 3 age ranges: 1) the young-elder hood (60-69 years old) 2) The middle-elder hoodaged old (70-79 years old) 3) the old - elder hood (over 80 years old) 5 villages including 1) Baan Khokmangngoi (village No. 2), 2) Baan Nonpradoo (village No. 3), 3) Baan Nongno (village No.4), 4) Baan Nongno (village No.12) and Baan Khokmangngoi (village No. 10). They are highest number of elderly populations in 1-5.

2. Focus Group Discussion or community which involved in the work of the elderly. They are representing about 30 people in all sectors.

The result : The younger generation sees the inheritance of local wisdom. It is quite difficult. When they are done, the goods are cheap. So local wisdom instruction is limited to the majority of the elderly.

From the review of related literature, the researchers choose volunteers to join this participatory research. The results can be summarized as follows.

1. According the problems about the roles in local wisdom exchange. It should be prepared in publish local wisdom, Tambon Khokmangngoi Khonsawan district of Chaiyaphum province, on local school website and others local organization. To improve the needs of local wisdom recipients.

2. Local Wisdom in Handicraft Weaving able create identity And create value for the product should create a pattern of Mudmee antelope pattern and is named follow the Tambon’s name.

3. According the problem that was not supported the budget to create a career based on local wisdom. So it should be established the group of handicrafts and weaving handicrafts.

4. The relevant organization should be a mentor to help the group management to achieve sustainability and protect the loss.

5. The public areas should be set up for bamboo planting in the community for the group of handicrafts and weaving handicrafts.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	3
Abstract	5
บทที่ 1 บทนำ	11
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	11
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	14
1.3 นิยามศัพท์	14
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	15
1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ	15
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	17
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	17
2.2 นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ	20
2.3 สวัสดิการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ	29
2.4 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	32
2.5 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	38
2.6 ข้อมูลทั่วไปตำบลโคกมั่งงอย	43
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	46
2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย	49
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	51
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	51
3.2 ขั้นตอนการวิจัย	52
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	54
3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	55
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	57
3.6 แผนการดำเนินการวิจัย	57

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 รายงานผลการวิจัย	59
4.1 บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	59
4.2 ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	71
4.3 แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	74
4.4 ผลจากการค้นหาประเด็นปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหา	76
4.5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ	76
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	79
5.1 สรุปผล	79
5.2 อภิปรายผล	83
5.3 ข้อเสนอแนะ	88
บรรณานุกรม	91
ภาคผนวก	93
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง	95
ภาคผนวก ข. ตารางวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อความ กับวัตถุประสงค์โดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC)	101
ภาคผนวก ค. รายนามผู้เชี่ยวชาญ	103
ภาคผนวก ง. เอกสารเผยแพร่	105

สารบัญญภาพ

	หน้า	
ภาพ 1	แผนภูมิจำนวนประชากรจำแนกตามช่วงอายุ	12
ภาพ 2	ภาพพีระมิตประชากร ปี 2559	13
ภาพ 3	กรอบแนวคิดในการวิจัย	49

สารบัญชิตาราง

		หน้า
ตาราง 1	จำนวนครัวเรือนของจำนวนประชากร	44
ตาราง 2	จำนวนหมู่บ้าน	45
ตาราง 3	ข้อมูลประชากรตามช่วงอายุ พีระมิดประชากร ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ ปี 2559	45
ตาราง 4	แผนการดำเนินการวิจัย	57

บทที่ 1

บทนำ

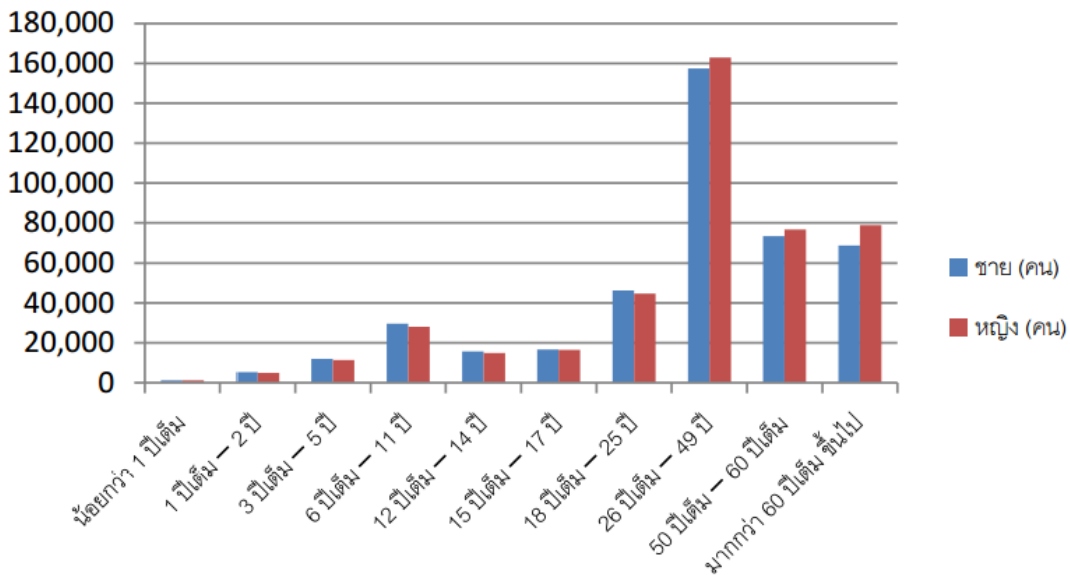
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันจำนวนประชากรที่เป็นผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ตลอดจนวิทยาการสมัยใหม่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน ส่งผลให้ประชากรไทยมีอัตราการเจริญพันธุ์ลดลงและประชากรมีอายุขัยเฉลี่ยสูงขึ้น ปัจจัยดังกล่าวทำให้โครงสร้างประชากรของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ประจำปี 2559 ปรากฏว่าประเทศไทยมีประชากรอาศัยอยู่ทั้งหมดประมาณ 65.9 ล้านคน มีผู้สูงอายุที่อายุ 60 ปีขึ้นไปประมาณ 11 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.5 ในขณะที่ประชากรรวมของประเทศไทยกำลังเพิ่มด้วยอัตราที่ช้าลงอย่างมาก จนเหลือเพียงร้อยละ 0.4 ต่อปีในปัจจุบัน ประชากรสูงอายุกลับเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่สูงมาก ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นด้วยอัตราประมาณร้อยละ 5 ต่อปี ประชากรอายุยิ่งสูงยิ่งเพิ่มเร็ว ประชากรอายุ 80 ปีขึ้นไปเพิ่มด้วยอัตราสูงมากกว่าร้อยละ 6 ต่อปี (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2559 : ออนไลน์) และจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2557 ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากคนเกิดลดจำนวนลง และคนมีอายุยืนยาวขึ้น ซึ่งจะทำให้อัตราส่วนของคนในวัยทำงานต่อผู้สูงอายุที่กำลังจะออกหรือออกจากการทำงานไปแล้วลดต่ำลง อัตราส่วนสูงวัยเป็นดัชนีแสดงให้เห็นอัตราส่วนผู้สูงอายุ ดัชนีนี้จะทำให้เห็นโครงสร้างทางประชากรวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่ในวัยแรงงานแล้ว อัตราส่วนผู้สูงวัยมีแนวโน้มลดลงจากประชากรวัยแรงงานประมาณ 10 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คน ในปี 2513 เหลือเพียงวัยแรงงานประมาณ 4 คน ต่อผู้สูงอายุ 1 คน ในปี 2557 และอัตรานี้จะลดลงเหลือเพียง 2 คนในอีก 25 ปีข้างหน้า ประเทศไทยเข้า “สู่สังคมสูงวัย” (Aged society) ตั้งแต่ปี 2548 จากนั้นประเทศไทยจะใช้เวลา 16 ปี ก่อนจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Complete aged society) ในราวปี 2564 และจะใช้เวลาอีกเพียง 10 ปี จะกลายเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super aged society) ประมาณปี 2574 ซึ่งในปี 2557 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุวัยต้นจำนวน 5.6 ล้านคน (ร้อยละ 8.6 ของประชากรทั้งหมด) ผู้สูงอายุวัยกลางจำนวน 3.0 ล้านคน (ร้อยละ 4.6) และผู้สูงอายุวัยปลายจำนวน 1.4 ล้านคน (ร้อยละ 2.1) (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557 : ออนไลน์)

ดังนั้นเมื่อมีจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น ประชากรวัยแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุในชุมชนควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพให้เป็นผู้ที่สามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ และเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ สามารถอยู่ร่วมกับคนต่างวัยได้อย่างมีศักดิ์ศรี ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุช่วงต้นจำนวนไม่น้อยที่มีศักยภาพในการผลิต และมีอำนาจในการบริโภคสูง แสดงว่าผู้สูงอายุนั้นนับได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนา จึงต้องมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีพัฒนาการที่ดีและมีวิถีชีวิตที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้สูงอายุที่สามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมชุมชน โดยการถ่ายทอด

ความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างยิ่งของสังคม เป็นต้นทุนทางสังคมที่มีค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่นับถือผู้สูงอายุในฐานะผู้มีประสบการณ์มาก่อน และเป็นผู้สั่งสมภูมิปัญญาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เพื่อสืบทอดถึงบุคคลรุ่นหลัง นอกจากนี้ผู้สูงอายุ ยังเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจของลูกหลานที่คอยให้ความอบอุ่น คำแนะนำ สั่งสอนแก่บุคคลรุ่นหลัง ในครอบครัว ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่ “สังคมสูงวัย” หากประชากรผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น อย่างรวดเร็วและต่อเนื่องเหล่านี้สามารถพึ่งพาตนเองได้ดี และสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเองได้อย่างมีคุณค่า แม้ว่าจะอยู่ในวัยสุดท้ายของช่วงชีวิตก็ตาม ผู้สูงอายุก็ยังจัดได้ว่าเป็นกลุ่มประชากรที่เป็นพลังสำคัญ แทนที่จะเป็นภาระของครอบครัว ชุมชน และสังคม

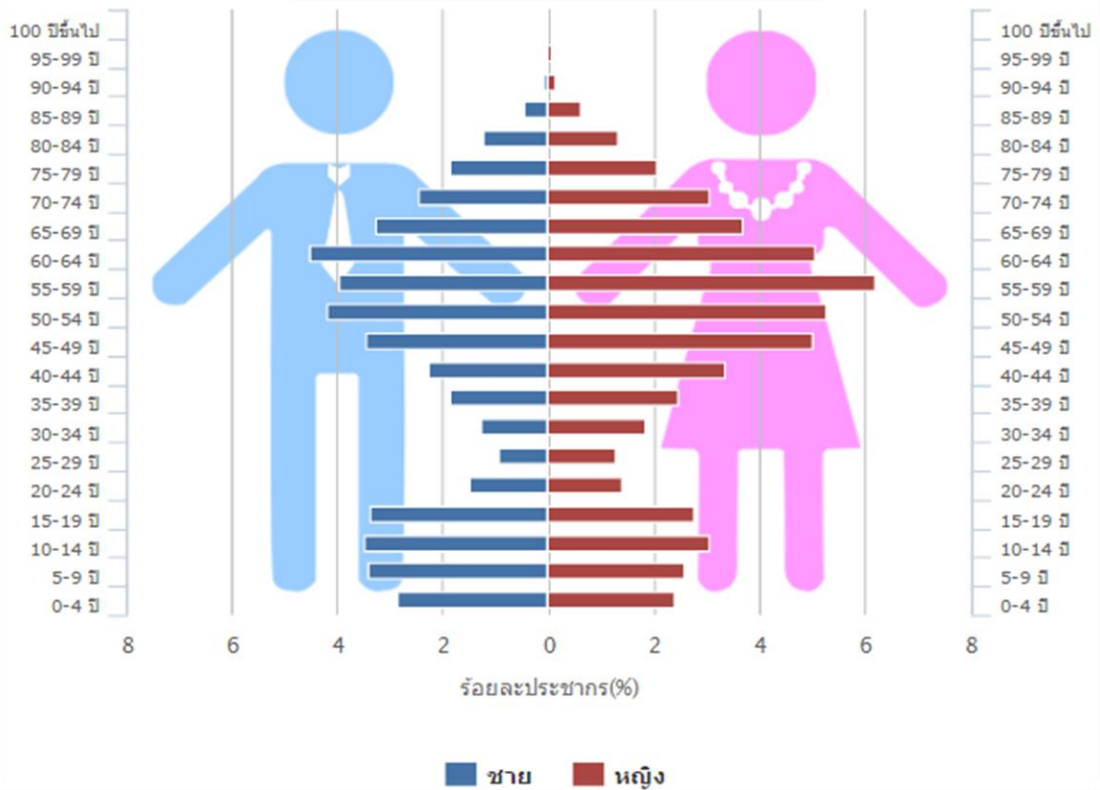
ภาพ 1 : แผนภูมิจำนวนประชากรจำแนกตามช่วงอายุ

ที่มา : รายงานคุณภาพชีวิตคนชัยภูมิ 2558

จากรายงานคุณภาพชีวิตของคนชัยภูมิ 2558 พบว่า ประชากรส่วนมากมีช่วงอายุระหว่าง 26 ปีเต็ม - 49 ปีเต็ม จำนวน 320,349 คน คิดเป็นร้อยละ 36 รองลงมาคือช่วงอายุระหว่าง 50 ปีเต็ม-60 ปีเต็ม จำนวน 150,309 คน คิดเป็นร้อยละ 17.3 และมีช่วงอายุมากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป จำนวน 147,551 คน คิดเป็นร้อยละ 17.03 เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2557 และปี 2558 ตัวชี้วัดที่ 22 คนอายุมากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป มีอาชีพและรายได้ พบว่า ในปี 2557 จากจำนวนที่สำรวจ 105,273 คน ไม่ผ่านเกณฑ์ 3,407 คน และในปี 2558 จำนวนที่สำรวจ 132,716 คน ไม่ผ่านเกณฑ์ 4,077 คน จากรายงานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดชัยภูมิมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น (กรมพัฒนาชุมชน. รายงานคุณภาพชีวิตคนชัยภูมิ 2558 : ออนไลน์)

ภาพ 2 : พีระมิดประชากร ปี 2559

ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข (ออนไลน์)

จากภาพพีระมิดประชากร ปี 2559 จะเห็นได้ว่าตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในปี 2559 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,094 คน และมีจำนวนผู้สูงอายุ 1,033 คน และยังมีแนวโน้มจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นในอนาคต ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มประชากรผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีรายได้เป็นของตนเอง และส่งเสริมบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มประชากรผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างเหมาะสม อีกทั้งผู้สูงอายุยังมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นหลังเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสืบต่อไป จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาบทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.2.2 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.2.3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.2.4 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

1.3 นิยามศัพท์

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และต้องปรับตัวกับบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนไป โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามช่วงอายุ ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) 2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)

บทบาทผู้สูงอายุ หมายถึง บทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ในด้านต่างๆ ของชาวบ้านที่ถูกสั่งสมและสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่น และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตและพัฒนาเป็นอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ 1) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น ทอผ้าไหมพรม หมอนขิด เป็นต้น 2) ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูกต้นปอเทืองเพื่อฟื้นฟูปุสภาพดิน เป็นต้น 3) ด้านองค์กรชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าไหมพรม กลุ่มหมอนขิด เป็นต้น

การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อกำหนดโอกาสและความเป็นไปได้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสินค้าชุมชน ส่งเสริมการสร้างอาชีพ และรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้สูงอายุ

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางในการดำรงชีวิต และการปฏิบัติตนของประชาชนผู้สูงอายุในเขตตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ด้วยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วย 1) ความพอประมาณ 2) ความมีเหตุผล 3) มีภูมิคุ้มกัน 4) เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1.4.1 ด้านเนื้อหา กำหนดขอบเขตไว้เฉพาะเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยมีมุ่งศึกษา 1) บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.4.2 ด้านพื้นที่และประชากร พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ส่วนประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือคณะทำงานในพื้นที่ และผู้สูงอายุในชุมชน ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ กระจายช่วงอายุตามกลุ่ม ดังนี้

- 1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี)
- 2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี)
- 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)

1.4.3 ด้านเวลา การวิจัยครั้งนี้มีกำหนดระยะเวลา 8 เดือน ระหว่างเดือนมีนาคม 2560 ถึงเดือนตุลาคม 2560

1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.5.1 ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.5.2 ได้เอกสารเผยแพร่ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

1.5.3 เป็นข้อมูลและแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.5.4 ได้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน

1.5.5 ได้แนวทางจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกานต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทลั้งษ์

บทที่ 2

บททวนวรรณกรรม

ในการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- 2) นโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ
- 3) สวัสดิการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ
- 4) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 6) ข้อมูลทั่วไปตำบลโคกมั่งงอย
- 7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ (elderly) หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป เป็นนิยามที่ใช้เป็นอายุที่เริ่มได้รับสิทธิต่างๆ จากทางราชการด้วย เช่น อายุเกษียณของข้าราชการหรืออายุที่เริ่มได้รับเบี้ยยังชีพ แต่ด้วยสถานการณ์ทางโครงสร้างอายุที่เปลี่ยนแปลงไป และความต้องการด้านความเชี่ยวชาญที่ส่งสมในตัวผู้สูงอายุในปัจจุบัน บางอาชีพ เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัยสามารถต่ออายุราชการได้ถึง 65 ปี แต่ต้องผ่านการประเมินประสิทธิภาพในการทำงาน (รศรินทร์ เกรย์ และคณะ, 2556 : 1)

ผู้สูงอายุหรือวัยชรา หมายถึง มนุษย์ที่มีอายุอยู่ในช่วงปลายของชีวิต นิยามของผู้สูงอายุอาจแตกต่างกันไปเมื่อพิจารณาในแง่มุมต่างๆ อาทิ ทางชีววิทยา ประชากรศาสตร์ การจ้างงาน และทางสังคมวิทยา ในทางสถิติมักถือว่า ผู้ที่อยู่ในวัยสูงอายุคือบุคคลที่มีอายุ 60-65 ปีขึ้นไป สำหรับประเทศไทย กำหนดไว้ว่า ผู้สูงอายุคือบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งประเทศสูงกว่าประเทศกำลังพัฒนา สำหรับประเทศไทยมีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ (วิกิพีเดีย : ออนไลน์)

องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ (Older person) ว่า หมายถึงประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และต้องปรับตัวกับบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนไป

2.1.2 ความหมายสังคมสูงวัย

องค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์

3) ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่

สรุปได้ว่า สังคมสูงวัย หมายถึง การที่สังคมหรือประเทศมีจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด หรือมีจำนวนประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 7 โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) สังคมสูงวัย (Aged society) 2) สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete aged society) และ 3) สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super aged society)

2.1.3 สภาพของผู้สูงอายุไทย

สภาพของผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปในแต่ละช่วงอายุ ศศิพัฒนา ยอดเพชร, 2544 (อ้างถึงใน อาชญญา รัตนอุบล และคณะ, 2552) ได้กล่าวถึง สภาพด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุ แบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1) สภาพทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ (Physical Status Aging) เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ ระบบในร่างกายของผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงอวัยวะต่างๆ และไม่สามารถทำงานได้ตามปกติ อัตราการเผาผลาญในร่างกายลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อทำให้เหี่ยวแห้ง การเปลี่ยนแปลงทางเดินโลหิต การเสื่อมของกระดูกและกล้ามเนื้อ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงในระบบสมอง ระบบย่อยอาหาร การขับถ่าย และระบบอื่นๆ ของร่างกาย ทำให้ผู้สูงอายุรับโรคและเกิดโรคร้ายไข้เจ็บได้ง่าย เกิดปัญหาแก่ผู้สูงอายุ ครอบครัว และบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยเป็นอย่างมาก ทำให้เกิดการเจ็บป่วยในระยะเวลาที่ยาวนาน และภาวะทุพพลภาพทำให้เกิดปัญหาด้านค่าใช้จ่าย จิตใจและสังคมตามมา

2) สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ (Psychological Status of Aging) สภาพทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเสื่อมถอยของอวัยวะต่างๆ ความผิดปกติของระบบประสาท และสมอง ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของสมองและประสาทลดลง มีผลกระทบต่อระบบความทรงจำ เกิดอาการหลงลืม และความทรงจำย้อนกลับ สามารถจดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดีกว่าเหตุการณ์ในปัจจุบัน

นอกจากนั้นสภาพการเจ็บป่วย และการสูญเสียด้านต่างๆ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสภาพทางจิตใจมากมาย ดังนี้

2.1) การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เนื่องจากบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คู่สมรส ญาติสนิท เพื่อน เสียชีวิต หรือแยกย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เกิดการซึมเศร้าอันเนื่องมาจากการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็นที่รัก

2.2) การสูญเสียสถานภาพทางสังคม เนื่องจากการออกจากงาน หรือหมดภาระที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้รู้สึกไร้ค่า

2.3) การสูญเสียสัมพันธภาพในครอบครัว เนื่องจากบุตร ธิดา ส่วนใหญ่แยกตัวออกไปสร้างครอบครัวใหม่ จากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานลดลง บทบาทในการให้คำอบรมสั่งสอนลดลง ผู้สูงอายุเกิดความว่าเหว และรู้สึกว่าตนไม่มีคุณค่า

2.4) การไม่ตอบสนองความต้องการทางเพศ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียทางจิตใจอย่างรุนแรง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเคมีของร่างกาย และวัฒนธรรมที่มีต่อเรื่องเพศสัมพันธ์ของผู้สูงอายุว่าไม่เหมาะสม ทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศได้ ทั้งที่มีความต้องการทางเพศอยู่ ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและขาดความภูมิใจในคุณค่าของตน

จากการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจทำให้ผู้สูงอายุมีสภาพที่อารมณ์เหงาซึม หวาดระแวง ท้อแท้ ผิดหวัง มีปมด้อย มีความหวาดระแวงว่าจะถูกทอดทิ้ง ไม่มีผู้ดูแลเอาใจใส่ เกิดอารมณ์ฉุนเฉียว ใจน้อย ขาดความยับยั้งชั่งใจ กลัวง่าย มองว่าตนเองไม่สำคัญ ไร้ความสามารถ และขาดความเชื่อมั่นในตนเองไป อาจพบอาการโรคจิตที่มักเกิดกับผู้สูงอายุ เช่น แสดงออกทางอารมณ์ที่เศร้าซึมและคลุ้มคลั่ง สลับกัน เกิดอาการหูแว่ว เลอะเลือน สงสัย และสับสน อาการเสื่อมสลายเหล่านี้เกิดขึ้นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ทั้งในด้านความคิด สติปัญญา การตัดสินใจ และการควบคุมตนเอง

3) สภาพของสถานภาพทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ (Social Status of Aging) ในอดีตผู้สูงอายุและครอบครัว ประกอบด้วยบุตร หลาน และบุคคลอื่นไม่น้อยกว่า 3 รุ่นอายุ อาศัยด้วยกันในลักษณะครอบครัวใหญ่ อันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย (Extended Family) ซึ่งสมาชิกทุกรุ่นมีความรักใคร่ และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตรเท่านั้น ทำให้กิจกรรมในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป บางครั้งต้องพึ่งพิงสถาบันจากภายนอก ในลักษณะการซื้อบริการ เช่น การเลี้ยงดูบุตร และการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

การซื้อบริการดังกล่าวส่งผลต่อสภาพของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ในสังคมก็มีความยกย่อง นับถือลดลง โดยสังคมปัจจุบันยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีกำลังทรัพย์มากกว่าเคารพในความเป็นผู้มีอายุยืนยาว ผู้สูงอายุเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมเป็นผู้พึ่งพิงผู้อื่นในฐานะผู้รับจากเดิมในฐานะผู้ให้ เกิดความคิดว่าตนเองหมดความสำคัญ เป็นภาระเรื้อรังของคนในครอบครัว อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าผู้สูงอายุทุกคนเป็นสภาพดังที่กล่าวมา ในกลุ่มที่มีการเตรียมตัวเข้าสู่ภาวะสูงอายุ จะสามารถปรับตัวได้ปกติกว่าบุคคลอื่น

4) สภาพของสภาพทางด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ (Financial Status of Aging) จากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศไทย เกิดความทันสมัยต่างๆ การเติบโตของชุมชนเมือง (Urbanization) ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ส่งผลกระทบโดยตรงกับสภาพของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหารายได้ได้ จึงรู้สึกว่ตนเองไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เกิดความว้าเหว ทั้งที่ผู้สูงอายุมีความต้องการรายได้มากกว่าช่วงกลางคน เช่น เกิดปัญหาสุขภาพ ต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลมากขึ้น ต้องการคนดูแลเนื่องจากตนเองไม่แข็งแรง

สรุปได้ว่า จากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงโครงสร้างประชากรที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อสภาพผู้สูงอายุไทย ซึ่งปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวไทยกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิงสถาบันภายนอกที่ไม่ใช่สถาบันครอบครัวในการดูแล และทำให้ผู้สูงอายุมีความยากลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยต้องพึ่งตนเองมากขึ้น การที่ผู้สูงอายุต้องพึ่งพิงสถาบันภายนอกนั้น แสดงว่าผู้สูงอายุจะต้องใช้กำลังทรัพย์จำนวนมากในการเข้ารับบริการดังกล่าว ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนการเตรียมตัวเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ ที่มีความชัดเจน เป็นรูปธรรมนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมรับมือการเป็นผู้สูงอายุในอนาคต

2.2 นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.2.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้กำหนดสิทธิของผู้สูงอายุ โดยกำหนดไว้ทั้งในด้านสิทธิเสรีภาพ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ สิทธิในการได้รับสวัสดิการจากภาครัฐ สิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังจะเห็นได้เช่น

มาตรา 48 บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ และบุคคลผู้ยากไร้ ย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 65 รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่างๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว

การจัดทำ การกำหนดเป้าหมาย ระยะเวลาที่จะบรรลุเป้าหมาย และสาระที่พึงมีในยุทธศาสตร์ชาติ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนทุกภาคส่วนอย่างทั่วถึงด้วย

มาตรา 71 รัฐพึงส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพและความสามารถสูงขึ้น

รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าว ถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด ฟื้นฟูและเยียวยาผู้ถูกระทำการดังกล่าว

ในการจัดสรรงบประมาณ รัฐพึงคำนึงถึงความจำเป็นและความต้องการที่แตกต่างกันของเพศ วัย และสภาพของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรม

มาตรา 74 รัฐพึงส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามารถในการทำงานอย่างเหมาะสมกับศักยภาพ และวัยและให้มีงานทำ และพึงคุ้มครองผู้ใช้แรงงานให้ได้รับความปลอดภัย และมีสุขอนามัยที่ดีในการทำงาน ได้รับรายได้ สวัสดิการ การประกันสังคม และสิทธิประโยชน์อื่นที่เหมาะสมแก่การดำรงชีพ และพึงจัดให้มีหรือส่งเสริมการออมเพื่อการดำรงชีพเมื่อพ้นวัยทำงาน

มาตรา 75 รัฐพึงจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ

ในการพัฒนาประเทศ รัฐพึงคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุ กับการพัฒนาด้านจิตใจและความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน ประกอบกัน

2.2.2 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 สาระสำคัญของพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มีดังนี้

1) การให้สิทธิ การคุ้มครอง และการสนับสนุนแก่ผู้สูงอายุ โดยกำหนดว่าบุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีสัญชาติไทย มีสิทธิได้รับการคุ้มครองและการสนับสนุนทั้งในด้านสังคม สุขภาพ เศรษฐกิจ รวมถึงการให้สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (มาตรา 11) ได้แก่ การให้บริการด้านสาธารณสุขที่สะดวกและรวดเร็วเป็นกรณีพิเศษ การให้บริการด้านศึกษา ศาสนา ข้อมูลข่าวสาร การส่งเสริมอาชีพและการทำงานที่เหมาะสมกับวัย การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคม ด้วยการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและปลอดภัยในสถานที่และบริการสาธารณสุข การลดหย่อนค่าโดยสาร ยานพาหนะ การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ การช่วยเหลือจากการถูกทารุณกรรม ทอดทิ้ง หรือแสวงหา

ประโยชน์ การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีหรือในทางการแก้ไขปัญหาคอขวด การจัดที่พักอาศัย การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี

2) การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนางานผู้สูงอายุระดับชาติ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ได้กำหนดให้มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) ขึ้น เพื่อกำหนดนโยบายและแผน กำหนดแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามนโยบายและแผน คณะกรรมการชุดนี้มีนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน และมีสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ เป็นหน่วยงานหลักดูแลรับผิดชอบในงานเลขานุการและวิชาการ

2.2.3 พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2553

มาตรา 3 ให้ยกเลิกความใน (5) ของมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“(5) กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการพิจารณาอนุมัติการจ่ายเงินเพื่อการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุน และการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุตามมาตรา 20 (20)”

มาตรา 4 ให้ยกเลิกความใน (11) ของมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“(11) การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม”

มาตรา 5 ให้ยกเลิกความใน (2) ของมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“(2) พิจารณาอนุมัติการจ่ายเงิน เพื่อการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุน และการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ ทั้งนี้ตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

2.2.4 แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2552

แผนดังกล่าวมีลักษณะเป็นแผนยุทธศาสตร์ซึ่งกำหนดมาตรการต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน มีการกำหนดดัชนี และกำหนดเป้าหมายของแต่ละมาตรการ รวมทั้งระยะเวลาที่เป้าหมายนั้นควรสัมฤทธิ์ผล โดยมีลักษณะเป็นแผนรวมของชาติ ไม่ใช่เป็นแผนของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่หน่วยงานต่างๆ จะต้องพิจารณาจัดทำแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับแผนชาติฉบับนี้

แผนฉบับนี้มีลักษณะสำคัญที่ต่างจากแผนฉบับแรก (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ.2525-2544) อยู่ 3 ประเด็น ดังนี้

1) มุมมองของแผนฉบับแรกเน้นว่าผู้สูงอายุเป็น “บุคคลที่ได้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคมและสมควรได้รับการตอบแทน” ในขณะที่แผนฉบับนี้มีวิสัยทัศน์ว่าผู้สูงอายุเป็น “บุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคมและสมควรส่งเสริมให้คงคุณค่าไว้ให้นานที่สุด แต่ในกรณีที่เกิดอยู่ในสถานะต้องพึ่งพิงผู้อื่น ครอบครัวและ

ชุมชนจะต้องเป็นด่านแรกในการเกื้อกูลเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงอยู่ในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพที่สมเหตุสมผลได้นานที่สุด โดยมีสวัสดิการจากรัฐเป็นระบบเสริม เพื่อให้เกิดหลักประกันในวัยสูงอายุและความมั่นคงของสังคม”

2) การจำแนกมาตรการในแผนฉบับแรกมีลักษณะ “แยกส่วนตามสาขาต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านความมั่นคงทางรายได้และการพึ่งพิง ด้านการศึกษาสังคมและวัฒนธรรม ด้านสวัสดิการ เป็นต้น” แต่ในแผนฉบับนี้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ที่มีลักษณะ “บูรณาการ” และแบ่งออกตามเป้าหมายทางยุทธศาสตร์เป็นหลัก”

3) แผนฉบับนี้ได้กำหนด “ดัชนีและเป้าหมาย” ของมาตรการต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการให้บรรลุจุดหมายและเพื่อการติดตามประเมินผลการดำเนินการ และในแผนยังได้ระบุถึง “มาตรการในการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง” อันเป็นจุดอ่อนที่พบในช่วงเวลาของแผนฉบับแรกที่ไม่มีการระบุดัชนีและขาดการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนอย่างเป็นรูปธรรม

แผนผู้สูงอายุฯ ฉบับปรับปรุงนี้แบ่งยุทธศาสตร์ออกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- 3.1) ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ
- 3.2) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ
- 3.3) ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ
- 3.4) ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ
- 3.5) ยุทธศาสตร์ด้านการประมวล พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ

- มาตรการหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ
 - ✧ ขยายหลักประกันชราภาพให้ครอบคลุมถ้วนหน้า
 - ✧ ส่งเสริมและสร้างวินัยการออมทุกช่วงวัย
- มาตรการการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต
 - ✧ ส่งเสริมการเข้าถึง และพัฒนาการจัดบริการการศึกษา และการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตทั้งการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อความเข้าใจชีวิต และพัฒนาการในแต่ละวัย และเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่วัยสูงอายุที่เหมาะสม
 - ✧ รณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความจำเป็นของการเตรียมการเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุ

- มาตรการการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ
 - ◇ ส่งเสริมให้ประชาชนทุกวัยเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน
 - ◇ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับคนทุกวัย โดยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และการกีฬา
 - ◇ รมรงค์ให้สังคมมีจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ
 - ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ
 - มาตรการ ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วย และดูแลตนเองเบื้องต้น
 - ◇ จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสมแก่ผู้สูงอายุและครอบครัว
 - มาตรการ ส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ
 - ◇ ส่งเสริมการจัดตั้งและดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุและเครือข่าย
 - ◇ สนับสนุนกิจกรรมขององค์กรเครือข่ายผู้สูงอายุ
 - มาตรการ ส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ
 - ◇ ส่งเสริมการทำงานทั้งเต็มเวลาและไม่เต็มเวลา ทั้งในระบบและนอกระบบ
 - ◇ ส่งเสริมการฝึกอาชีพและจัดหางานให้เหมาะสมกับวัย และความสามารถ
 - ◇ ส่งเสริมการรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อจัดทำกิจกรรมเสริมรายได้โดยให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วม
 - มาตรการ สนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ
 - ◇ ประกาศเกียรติคุณผู้สูงอายุที่เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม
 - ◇ ส่งเสริมให้เกิดคลังปัญญากลางของผู้สูงอายุเพื่อรวบรวมภูมิปัญญาในสังคม
 - ◇ ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุและให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่างๆ ในสังคม
 - มาตรการ ส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ
 - ◇ ส่งเสริมสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
 - ◇ ส่งเสริมการผลิต การเข้าถึงสื่อ และการเผยแพร่ข่าวสารสำหรับผู้สูงอายุ
-

❖ ดำเนินการให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากสิ่งต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

■ มาตรการ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

❖ สนับสนุนส่งเสริมให้ความรู้แก่ครอบครัวและผู้สูงอายุในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับความต้องการในวัยสูงอายุ

❖ กำหนดมาตรการแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำเพื่อสร้าง/ปรับปรุงที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณสุขปึกสำหรับผู้สูงอายุ

❖ มีการออกกฎหมายให้สิทธิพิเศษแก่ภาคเอกชนที่จัดบริการด้านที่พักอาศัยที่ได้มาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

■ มาตรการ คุ้มครองด้านรายได้

❖ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทุกคนได้รับสวัสดิการด้านรายได้พื้นฐานที่รัฐจัดให้

❖ ส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนในชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ

■ มาตรการ หลักประกันด้านสุขภาพ

❖ พัฒนาและส่งเสริมระบบประกันสุขภาพที่มีคุณภาพสำหรับผู้สูงอายุทุกคน

❖ ส่งเสริมการเข้าถึงบริการทางสุขภาพ และการตรวจสุขภาพประจำปีอย่างทั่วถึง

❖ ให้ความสำคัญจำเป็นตามมาตรฐาน การป้องกันและส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ

❖ รัฐต้องให้อุปกรณ์ช่วยในการดำรงชีวิตประจำวันตามที่จำเป็น เช่น แวนตา

ไม้เท้า รถเข็น ฟันเทียมแก่ผู้สูงอายุ

■ มาตรการ ด้านครอบครัว ผู้ดูแลและการคุ้มครอง

❖ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่กับครอบครัวให้นานที่สุด โดยการส่งเสริมค่านิยมในการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุ

❖ ส่งเสริมสมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลให้มีศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ โดยการให้ความรู้และข้อมูลแก่สมาชิกในครอบครัวและผู้ดูแลเกี่ยวกับการบริการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์

■ มาตรการ ระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน

❖ ปรับปรุงบริการสาธารณะทุกระบบให้สามารถอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุในการดำรงชีวิตและติดต่อสัมพันธ์กับสังคม กลุ่ม และบุคคล

- ดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ผู้สูงอายุทราบถึงอัตราค่าโดยสารของระบบขนส่งสาธารณะ และระบบขนส่งมวลชนต่างๆ ที่ลดหย่อนให้แก่ผู้สูงอายุ
- ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงบริการระบบขนส่งสาธารณะทุกประเภทให้ผู้สูงอายุเข้าถึง และได้ใช้อย่างสะดวกเหมาะสมกับผู้สูงอายุตลอดระยะเวลาให้บริการ โดยมีการประกาศเกียรติคุณแก่หน่วยบริการที่มีผลงานดีเด่น
- ส่งเสริมให้ภาครัฐและเอกชนที่รับผิดชอบสถานที่สาธารณะ ปฏิบัติตามมาตรฐานสถานที่สาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ
- จัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้ได้จริงในสถานที่สาธารณะแก่ผู้สูงอายุ เช่น ถนนทางเดินสาธารณะในเขตชุมชน สะดวก เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
- จัดให้มีสวนสาธารณะและพื้นที่ออกกำลังกายที่เพียงพอและเหมาะสมปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ
- ✧ จัดตั้งและพัฒนาบริการทางสุขภาพและทางสังคม รวมทั้งระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวในชุมชนที่สามารถเข้าถึงผู้สูงอายุมากที่สุด โดยเน้นบริการถึงบ้านและมีการสอดประสานกันระหว่างบริการทางสุขภาพและทางสังคม โดยควรครอบคลุมบริการดังต่อไปนี้
 - สนับสนุนการดูแลระยะยาว
 - ระบบประกันสังคม
 - ดูแลโรคเรื้อรังที่สำคัญ ได้แก่ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และโรคหลอดเลือดในสมอง
 - อาสาสมัครในชุมชน
 - สนับสนุนให้ผู้ดูแลมีความรู้ความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุ
- ✧ ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา องค์กรเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์มีส่วนร่วมในการดูแลจัดสวัสดิการเพื่อผู้สูงอายุ โดยกระบวนการประชาคม
- ✧ เกื้อหนุนให้เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดบริการด้านสุขภาพและสังคมให้แก่ผู้สูงอายุที่สามารถซื้อบริการได้ โดยมีการดูแลและกำกับมาตรฐานและค่าบริการที่เป็นธรรมร่วมด้วย
- ✧ รัฐมีระบบและแผนเพื่อการให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุเมื่อเกิดภัยพิบัติ
- ✧ ส่งเสริมให้โรงพยาบาลของรัฐ และเอกชนมีบริการแพทย์ทางเลือก
- ✧ จัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุในโรงพยาบาลของรัฐที่มีเตียงตั้งแต่ 120 เตียงขึ้นไป

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

■ มาตรการ การบริหารจัดการเพื่อพัฒนางานด้านผู้สูงอายุอย่างบูรณาการระดับชาติ

◇ เสริมสร้างความเข้มแข็งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติให้สามารถผลักดัน

◇ นโยบายและภารกิจที่สำคัญด้านผู้สูงอายุสู่การปฏิบัติ

◇ ให้คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมด้านผู้สูงอายุจังหวัด

คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมจังหวัด เป็นเครือข่ายการบริหารและพัฒนาผู้สูงอายุในระดับจังหวัดท้องถิ่น

◇ การพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายในระดับจังหวัดและท้องถิ่น

◇ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติวางแผนและดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ปรับแผน และแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติที่ทันกำหนดเวลา

■ มาตรการ ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

◇ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ในระดับวิชาชีพอย่างเพียงพอและมีมาตรฐาน

◇ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตหรือฝึกอบรมผู้ดูแลผู้สูงอายุอย่างเพียงพอและมีมาตรฐาน

◇ กำหนดแผนการผลิตบุคลากรด้านผู้สูงอายุให้เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการของประเทศและดำเนินการติดตามอย่างต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์ด้านการประมวล พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ

■ มาตรการสนับสนุนและส่งเสริมการวิจัย และพัฒนาองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุสำหรับการกำหนด นโยบาย และการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ

■ มาตรการ ดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง

■ มาตรการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงอายุให้ถูกต้องและทันสมัย โดยมีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญด้านผู้สูงอายุที่ง่ายต่อการเข้าถึงและสืบค้น

2.2.5 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไว้ดังนี้

- 1) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์
- 2) ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
- 3) ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
- 4) ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 5) ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน
- 6) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการในภาครัฐ การป้องกันการทุจริตประพฤติมิชอบและธรรมาภิบาลในสังคมไทย
- 7) ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์
- 8) ยุทธศาสตร์การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม
- 9) ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ
- 10) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา

สำหรับยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ประกอบด้วย

- ปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์
- พัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า
- ยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพและให้ทุกภาคส่วนคำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพ
- เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการและลดค่าใช้จ่ายในระบบสุขภาพภาครัฐ
- พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ
- ผลักดันให้สถาบันทางสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศอย่างเข้มแข็ง

ซึ่งในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่ 1 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น

- ☆ พัฒนาศักยภาพของกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นให้สามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานเพิ่มขึ้น
 - จัดทำหลักสูตรพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับวัย สมรรถนะทางกาย ลักษณะงาน และส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ในการทำงานร่วมกันระหว่างรุ่น
 - สนับสนุนมาตรการจูงใจทางการเงินและการคลังให้ผู้ประกอบการมีการจ้างงานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

- สนับสนุนช่องทางตลาด แหล่งทุน และบริการข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสในการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน

✧ พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย

- ผลักดันให้มีกฎหมายการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ ครอบคลุมการจัดบริการทั้งภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม และระบบการเงินการคลัง

- พัฒนาให้มีระบบการดูแลระยะกลางที่จะรองรับผู้ที่จำเป็นต้องพักพิงก่อนกลับบ้านให้เชื่อมโยงกับระบบการดูแลระยะยาว และส่งเสริมธุรกิจบริการดูแลระยะยาวที่ได้มาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงในเขตเมือง รวมทั้งศึกษารูปแบบการคลังที่เป็นระบบประกันการดูแลระยะยาว

- วิจัยและพัฒนานวัตกรรมสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ในการส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพในกลุ่มผู้สูงอายุ เทคโนโลยีเพื่อป้องกันการบาดเจ็บและติดตามการบำบัดรักษา

- ส่งเสริมการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุทั้งระบบขนส่งสาธารณะ อาคาร สถานที่ และที่อยู่อาศัยให้เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุและทุกกลุ่มในสังคม

2.3 สวัสดิการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ปัจจุบันมีหน่วยงานต่างๆ ของรัฐที่จัดสวัสดิการสังคมต่างๆ ให้กับผู้สูงอายุเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานต่างๆ ของประชาชนและผู้สูงอายุ ดังนี้

2.3.1 สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย

1) หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ถือเป็นสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยและเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนที่รัฐมอบให้เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันให้ประชาชนทุกคนได้มีโอกาส และสามารถเข้าถึงบริการทางด้านสุขภาพได้ตามความจำเป็น โดยมีการกำหนดขอบข่ายการให้บริการครอบคลุมด้านการตรวจสุขภาพ การรักษาพยาบาล และการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ดำเนินงานโดยสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ในปี พ.ศ.2549 การดำเนินงานดังกล่าวเพื่อให้ประชาชนในทุกพื้นที่ได้รับหลักประกันสุขภาพที่เหมาะสมกับความต้องการในแต่ละท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการสนับสนุนให้เป็นผู้ดำเนินงานและบริหารจัดการระบบหลักประกันสุขภาพที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพที่จำเป็นต่อสุขภาพและการดำรงชีวิตระดับท้องถิ่น โดยมีสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และสมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย ร่วมมือกันให้การสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล) ได้บริหารจัดการระบบหลักประกันสุขภาพอย่างเหมาะสมและ

มีประสิทธิภาพ (สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ : 2550) ส่วนการดำเนินงานบริการเชิงรุกของ สปสช. รูปแบบหนึ่งคือการจัดสรรงบประมาณให้ “กองทุนตำบล” เพื่อให้ผู้สูงอายุรวมตัวกันในลักษณะชมรมของตน สนับสนุนไปทำโครงการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

2) การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน (Home Health Care) เป็นการดำเนินงานโดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้ดำเนินงานให้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่มีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรังให้มีสุขภาพดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้มีระบบบริการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาวโดยชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งได้เริ่มดำเนินโครงการตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา ต่อมาในปี พ.ศ.2552 กรมอนามัยได้ดำเนินการให้ศูนย์อนามัยเขตที่ 1-12 ดำเนินการคัดเลือกตำบลต้นแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน จำนวนศูนย์อนามัยละ 1 ตำบล เพื่อกำหนดให้เป็นพื้นที่ต้นแบบนำร่องร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เพื่อให้มีรูปแบบการดำเนินการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาว จำนวน 12 รูปแบบจากทั้ง 12 เขต โดยครอบคลุมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้ กลุ่มผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้บ้าง และกลุ่มผู้สูงอายุที่ป่วยและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ พิกการ/ทุพพลภาพ (ติดเตียง) ซึ่งในพื้นที่ตำบลนำร่องทั้ง 12 แห่ง ได้มีการจัดกิจกรรม/โครงการที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้สูงอายุ อาทิ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเฉพาะโรคให้แก่ผู้สูงอายุ กิจกรรมดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้านโดยอาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เป็นต้น

3) อาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ (อผส.) ดำเนินการโดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ได้ริเริ่มดำเนินโครงการอาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 เพื่อสร้างและขยายระบบการดูแลและการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ และมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ขาดผู้ดูแลและประสบปัญหาทางสังคม ได้รับการดูแลโดยอาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง และสามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ขณะเดียวกันก็ยังใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวในชุมชนของตนเองได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งนี้ใน พ.ศ.2550 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้ขยายผลการดำเนินโครงการอาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้านให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ ภายในปี พ.ศ.2556 จากการดำเนินการขยายผลอย่างต่อเนื่องตามมติคณะรัฐมนตรี ในปี พ.ศ.2552 ได้มีอาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น

2.3.2 สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย

เป็นการสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยและการดูแล เป็นบริการในสถานสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุที่ครอบคลุมความจำเป็นด้านปัจจัย 4 รวมทั้งบริการด้านการรักษาพยาบาล กายภาพบำบัด ศาสนกิจ งานอดิเรก นันทนาการ กิจกรรมส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรม ปัจจุบันมีสถานสงเคราะห์ของรัฐ 21 แห่ง

2.3.3 ด้านการมีงานทำและการมีรายได้

กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จัดทำโครงการที่ยึดหลักการให้ผู้สูงอายุเป็นแกนนำในการกำหนดและตัดสินใจร่วมกันในการบริหารจัดการสวัสดิการผู้สูงอายุกันเอง

2.3.4 ด้านการบริการสังคมและนันทนาการ

1) ชมรมผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบบริการทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่มีการพัฒนาขึ้นอย่างมากในปัจจุบัน ชมรมผู้สูงอายุเป็นการรวมกลุ่มกันทางสังคมของผู้สูงอายุที่มีความสนใจและมีอุดมการณ์ร่วมกันในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการสร้างคุณภาพทั้งทางกาย จิต และสังคม เพื่อให้ชีวิตมีคุณค่าและมีคุณภาพประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม โดยมีสภาผู้สูงอายุ และกระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้สนับสนุน แต่ผู้บริหารจัดการและดำเนินการหลักคือกลุ่มผู้สูงอายุเอง การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุในลักษณะเครือข่าย ทำให้งานด้านผู้สูงอายุเข้มแข็งมากขึ้น ดังเช่น โครงการพันธมิตรเครือข่ายผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่ (Age Net) ที่เป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ ได้ริเริ่มดำเนินโครงการศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนในลักษณะของโครงการนำร่องในพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ พิษณุโลก ขอนแก่น สกลนคร พัทลุง ชลบุรี และเพชรบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศูนย์อเนกประสงค์เป็นสถานที่หรือศูนย์กลางสำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลายสำหรับผู้สูงอายุและบุคคลทุกวัยภายในชุมชน โดยมีกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องศูนย์อเนกประสงค์ฯ ให้แก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งคนในชุมชน และมีการบริหารจัดการศูนย์ฯ โดยคนในชุมชนสำหรับกิจกรรมภายในศูนย์อเนกประสงค์ฯ จะมุ่งเน้นให้มีการจัดกิจกรรมที่สร้างเสริมและขยายโอกาสให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ และได้รับการพัฒนาทักษะด้านต่างๆ มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน โดยกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสในการพัฒนาตนเองทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และภูมิปัญญา

2) ศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ เป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมขององค์การ ชุมชน ผู้สูงอายุ เพื่อจัดกิจกรรมด้านสุขภาพ สังคม จิตและปัญญา โดยมีแนวคิดพื้นฐานคือ การใช้ชุมชนเป็นฐานในการให้บริการ การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ และการจัดบริการแบบองค์รวม

3) ศูนย์ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ ให้บริการโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายจากผู้สูงอายุ การบริการที่จัดให้ เช่น กายภาพบำบัด อาชีวบำบัด ออกกำลังกาย ศาสนกิจ กิจกรรมนันทนาการ ตลอดจนกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ

4) ศูนย์บริการผู้สูงอายุในวัด เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนของตนเอง โดยมีวัดหรือสถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม

5) กองทุนผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนอุดหนุนโครงการสำหรับองค์กรของผู้สูงอายุหรือองค์กรที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ ให้มีศักยภาพ มีความมั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สรุปได้ว่า การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมีการบูรณาการในหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน เพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันภาครัฐจะต้องมีการปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อปรับตัวสู่การเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยให้ความสำคัญในมุมมองที่ว่าผู้สูงอายุไม่ใช่ภาระสังคม แต่เป็นบุคคลที่ทรงคุณค่า เป็นทุนมนุษย์ที่เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

2.4 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.4.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัส เพื่อเป็นแนวทางการดำรงชีวิต และแนวทางในการพัฒนาประเทศแก่พสกนิกรชาวไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และได้พระราชทานอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และได้อธิบายความหมายอย่างชัดเจนไว้ในปี พ.ศ.2541 ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไป ในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ไม่ให้มีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านวัตถุ ด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ, 2544 : 2)

นอกจากนี้ มีผู้กล่าวถึงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้

สุเมธ ตันติเวชกุล, 2544 : 284-291 (อ้างถึงใน กานดา เตชะชั้นหมาก 2556:7) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตนเองอยู่ได้โดยไม่ต้องรื้อถอน โดยต้องสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอมีพอใช้ไม่ไข่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความสำเร็จ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถ สร้างความสำเร็จก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป โดยสรุป คือการหันกลับมายึด ทางสายกลางในการดำรงชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ได้แก่ พึ่งตนเองทางจิตใจ ที่คนสมบูรณ์พร้อมต้องมี จิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น จึงควรที่จะสร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจ ฮึกเหิมต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จบ้างก็ตาม ไม่ควรท้อแท้ ให้พยายามต่อไป

1) พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล นำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน

2) พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนใน ท้องถิ่น เสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลให้เกิดการ พัฒนาประเทศได้อย่างดียิ่ง สิ่งดีคือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีมากมายในประเทศ

3) ฟังตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

4) ฟังตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคต่อไปได้

สมพร เทพสิทธา (2550 : 14-15) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับการพออยู่พอกิน ซึ่งเป็นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงใน พ.ศ.2517 ในขณะนั้นเศรษฐกิจของไทยกำลังเฟื่องฟู เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้รับความสนใจจากทางราชการและประชาชนเท่าที่ควร ในกลางปี 2540 ประเทศไทยต้องประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ และการเงินอย่างรุนแรง ในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยรับสั่งมีข้อความตอนหนึ่งว่า

“การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน” และ

“คนเรากล้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย”

จากพระราชดำรัสในวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ทำให้ทางราชการ ธุรกิจเอกชนและประชาชนมีความสนใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ หลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ.2540 ได้มีหลายหน่วยงานน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจ และสาขาอื่นๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขข้อความดังต่อไปนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนิน

ทุกชั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

นอกจากนี้ สมพร เทพสิทธิ์า (2550 : 15-26) ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ประกอบด้วย หลักการ หลักวิชา และหลักธรรมหลายประการ อาทิ

- 1) เป็นปรัชญาแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ
- 2) เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง
- 3) จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี
- 4) ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน
- 5) จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน
- 6) จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ

หลักการที่สำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) ความพอประมาณ หมายถึง การปฏิบัติตามทางสายกลาง มีความพอดีไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนคนอื่น และผู้อื่น
- 2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
- 3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การมีคุณธรรมเป็นเรื่องยึดเหนี่ยว เตรียมตัวให้พร้อม กับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 12-14) ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) ค่านิยม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อมๆ กัน ดังนี้

3.1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

3.3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

4.1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

4.2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตไม่โลภ และไม่ตระหนี่

2.4.2 การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กันตยา มานะกุล (2550 : 46) ได้กล่าวว่า การที่จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง อะไรและมีหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจน เห็นถึงประโยชน์จากการที่จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จึงจะเกิดความสนใจ ที่จะทดลองนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต

ซึ่งสามารถทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเอง ทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นโดยคำนึงถึงกาสรพึ่งพาตนเองเป็นเบื้องต้น การทำอะไรที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง การใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ และการกระทำต่างๆ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในด้านต่างๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและไม่ทำอะไรที่เสี่ยงจนเกินไป จนทำให้ตนเองหรือคนรอบข้างเดือดร้อนในภายหลัง การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและใช้ความรู้ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ซื่อสัตย์ ความไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การไม่เบียดเบียน การรู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการที่จะสร้างภาวะความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้นั้น จำเป็นที่จะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองและกับผู้อื่น โดยการเรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการไตร่ตรอง และเรียนรู้จากการปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างผู้ที่มีความสนใจร่วมกัน จะทำให้สามารถตระหนักถึงประโยชน์ และความสุขที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แล้วเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสุขที่เกิดจากความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดีและรู้จักระดับความพอเพียง จนนำไปสู่ การประกอบสัมมาชีพเลี้ยงตนเองอย่างถูกต้อง ไม่ให้อวดอยากจนเบียดเบียนตนเอง หรือไม่โลภจนเบียดเบียนผู้อื่น แต่มีความพอเพียงที่จะคิดเผื่อแบ่งปันไปยังคนอื่นๆ ในชุมชนหรือองค์กรและสังคมได้ อย่างไรก็ตาม ระดับความพอเพียงของแต่ละคนอาจไม่เท่ากัน หรือความพอเพียงของคนๆ เดียวกันแต่ต่างเวลา ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ แล้วแต่เงื่อนไขภายในและภายนอกตลอดจน สภาวะแวดล้อมที่มีผลต่อคำว่าความพอเพียง

การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียง

การดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป และระดับเกษตรกร (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2548 อ้างถึงใน กันตยา มานะกุล, 2550 : 46-48) อธิบายได้ ดังนี้

1) เศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลทั่วไป หมายความว่า ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตามฐานะ ตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงใหลไปตามกระแสวัตถุนิยม มีอิสรภาพในการประกอบอาชีพ เดินทางสายกลาง ทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้

2) เศรษฐกิจพอเพียงระดับเกษตรกร หมายถึง เศรษฐกิจเพื่อการเกษตรที่เน้นการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรจะใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดิน โดยเฉพาะแหล่งน้ำ และกิจกรรมการเกษตรได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และความต้องการของเกษตรกรเอง ด้วยการนำเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่ง คือ ฐานการผลิตความพอเพียงมาใช้ในไร่นาของตนเอง โดยเริ่มจากการผลิต จะต้องทำในลักษณะพึ่งพาอาศัย ทรัพยากรในไร่นา และทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ให้มีความหลากหลายของกิจกรรมทางเกษตรในไร่นา มีกิจกรรมเกี่ยวคู่กัน กิจกรรมเสริมรายได้ ใช้แรงงานในครอบครัวทำงานเต็มที่ลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนการผสมผสานกิจกรรมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และการทำประมงในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตรในไร่นา ได้แก่ การทำกิจกรรมหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน มีตัวอย่าง ดังนี้

- ข้าว : พืชอาหารหลักของคนไทย สำหรับบริโภคในครอบครัว
- สระน้ำ : แหล่งน้ำในไร่นาและเลี้ยงสัตว์น้ำ
- พืชผัก : ใช้บริโภคในครัวเรือน ช่วยลดรายจ่ายประจำวัน
- พืชสมุนไพร : เป็นอาหารและยาพื้นบ้าน
- ไม้ยืนต้นและไม้ใช้สอย : ใช้เป็นไม้ฟืน ทำโรงเรือนและเครื่องจักสาน
- เลี้ยงสัตว์ : แหล่งอาหารโปรตีนและเสริมรายได้
- ไม้ดอกไม้ประดับ : เพื่อความสวยงาม พักผ่อนจิตใจและเสริมรายได้
- ปุ๋ยหมัก : บำรุงดิน รักษาสมดุลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำหรับกิจกรรมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีตัวอย่าง ดังนี้

- การเลี้ยงปลาในนาข้าว
- ผลผลิตจากข้าวเป็นอาหารปลา
- ปลากินแมลงเป็นศัตรูข้าว
- การปลูกผักกับการเลี้ยงไก่
- ไก่กินเศษพืชผัก
- มูลไก่เป็นปุ๋ยสำหรับพืชผัก
- การใช้ทรัพยากรในไร่นา
- มูลสัตว์เป็นปุ๋ยคอก
- เศษหญ้าใบไม้ทำปุ๋ยหมัก
- ฟางข้าวใช้เพาะเห็ด ทำปุ๋ยหมัก คลุมดิน อาหารสัตว์
- เกษตรผสมผสาน

ส่วนการใช้แรงงานในครอบครัวทำกิจกรรม ลดรายจ่าย และเสริมรายได้ ยกตัวอย่างเช่น

- การแปรรูปและถนอมอาหาร เช่น พริกแห้ง มะนาวดอง กล้วยตาก ไข่เค็ม กระเทียมดอง ผักกาด น้ำพริกเครื่องแกง
- จักสานหัตถกรรม สิ่งประดิษฐ์เครื่องใช้ เช่น ดอกไม้บายาง เครื่องใช้ และเครื่องจักสานจากผักตบชวา ไม้ไผ่ กล้วย

การประกอบอาชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียง สามารถทำได้ ดังนี้

- ทำไร่นาสวนผสมและเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อเป็นจุดเริ่มต้น เศรษฐกิจพอเพียง
 - ปลูกผักสวนครัวลดรายจ่ายด้านอาหารในครอบครัว
 - ใช้ปุ๋ยคอกและทำปุ๋ยหมักใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี เพื่อช่วยลดรายจ่าย และปรับปรุงบำรุงดิน
-

- เพาะเห็ดฟางข้าวและเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นา
- ปลูกไม้ผลสวนหลังบ้านและไม่ใช้สอย
- ปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย
- เลี้ยงปลาในร่องสวน ในนาข้าวและสระน้ำ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนและรายได้เสริม
- เลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ไข่ ประมาณ 10-15 ตัว เพื่อเป็นอาหารครอบครัว โดยใช้ข้าวเปลือก รำ ปลายข้าวจากการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากพืชไร่ เศษพืชผักจากการปลูกผัก
- ทำก๊าซชีวภาพจากมูลสุกร หรือวัว เพื่อใช้เป็นพลังงาน ในครัวเรือน
- ทำสารสกัดชีวภาพ จากเศษพืช ผัก ผลไม้ และพืชสมุนไพรใช้ในไร่นา

สรุปได้ว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ด้วยวิถีการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของวิถีชีวิตคนไทย เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองของสังคม และสร้างความสมดุลทุกภาคส่วน โดยให้ความสำคัญกับการนำทุนสังคม ทุนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มาใช้ประโยชน์บูรณาการเกื้อกูลกัน และส่งเสริมศักยภาพของชุมชน สังคม ให้แข็งแกร่ง โดยใช้ความรู้ที่อยู่บนหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีระบบภูมิคุ้มกัน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2.5 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.5.1 ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) เป็นคำที่รู้จักกันมานานและเป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งหลากหลายแง่มุม จากการศึกษาความหมายภูมิปัญญาได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เสรี พงศ์พิศ (2545 อ้างถึงใน ปราณี ตันตยานุบุตร, 2551 : 3) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิด วิเคราะห์ ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของตนเอง จนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเองที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต

วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร (2542 : 108) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า หมายถึง องค์ความรู้ทั้งหลายที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาของชาติไทย โดยการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่ และพัฒนาให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

กระทรวงศึกษาธิการ (2539 อ้างถึงใน ยศพร บันเทิงสุข, 2556 : 16) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกตคิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง

ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อศึกษา และนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ประสบการณ์ของชาวบ้านที่ถูกสั่งสม และสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่น และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัย

2.5.2 ประเภทของภูมิปัญญา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547 อ้างถึงใน ปราณี ต้นตยานุบุตร, 2551 : 11-13) ได้กำหนดขอบข่ายของครุภูมิปัญญาไทยไว้ 9 ด้าน เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ที่เป็นผู้สร้างเสริมทุนภูมิปัญญาชาติอย่างต่อเนื่อง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและชุมชน สำหรับประเภทของครุภูมิปัญญาไทย ได้แก่

1) ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

3) ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการ ป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน

4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน

5) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิก

ในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6) ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะ สาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

7) ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา วรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่างๆ

8) ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่างๆ

9) ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยา ได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่างๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออก ที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

รุ่ง แก้วแดง (2543 : 206-208) ได้แยกประเภทภูมิปัญญาไทยไว้ 1 สาขา ดังนี้

1) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้

2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัยประหยัด และเป็นธรรม

3) สาขาแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

7) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8) สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานองค์กรชุมชนต่างๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณี ข้าว เป็นต้น

11) สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อ และอุปกรณ์การวัดความสำเร็จ

สรุปได้ว่า ลักษณะประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดจากการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ที่ได้จากการถ่ายทอดจากบุคคลรุ่นสู่รุ่น รวมถึงสถาบันต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะเฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ มีความเป็นสากล มุ่งสู่การใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความสัมพันธ์กันกับการดำเนินชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

2.5.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดวงฤทัย อรรถแสง (2552 : 23) อธิบายว่า การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือการบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนมาจากสถาบันใดๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือการเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและวิธีการถ่ายทอด 2 รูปแบบ คือ 1) ใช้วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เรียนเข้าใจและผู้เรียนปฏิบัติตาม และ 2) ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำๆ กันจนเกิดเป็นความชำนาญเพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือ กลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะเป็นคนในครอบครัวเป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนและไม่แพร่พรายให้คนอื่นรู้วิธีการ

ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น 2 แบบหลักๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่นการสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การจดจำสืบทอดกันมาและแบบเป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อย หรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้ เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาได้วิธีหนึ่ง

ปฐม นิคมานนท์ (2538 : 279-281) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดสืบสานภูมิปัญญา ไว้ดังนี้

1) การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำกัน อาจเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา เช่น เครื่องปั้นดินเผา จักสาน ทอผ้า ซึ่งสมาชิกของชุมชนได้คลุกคลี คั้นเคยมามาตั้งแต่เด็กภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน

2) การสืบทอดภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะกล่าวคือ เป็นความสามารถเฉพาะบุคคล หรือเฉพาะครอบครัว เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ ช่างฝีมือ ความรู้ด้านพิธีกรรมต่างๆ ความรู้เหล่านี้จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ บางอย่างมีการหวงแหน และเป็นความลับในสายตระกูล

3) การฝึกจากผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาการ ผู้รู้อาจเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจอยู่นอกชุมชนก็ได้ เช่น ช่างโบสถ์ ช่างลายไทย หมอตำแย เป็นต้น

4) การฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเอง แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น การแกะสลักหิน เป็นต้น

5) ความรู้ความชำนาญที่เกิดขึ้นจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตนเอง ไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน มีวิญญานหรืออำนาจลึกลับเข้าสิงมาบอก ทำให้มีความสามารถในการรักษาโรคได้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537 อ้างถึงใน จิติกานต์ จินารักษ์, 2551 : 7-8) กำหนดว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะโดยทั่วไปนั้นมี 7 ส่วน ได้แก่

1) บุคลากร (ผู้ถ่ายทอด) ถือเป็นผู้ที่มีความสำคัญมากที่สุดเพราะเป็นตัวกลางที่นำความรู้มาสู่ผู้รับการถ่ายทอด

2) สื่อ เป็นเครื่องช่วยในการถ่ายทอดความรู้ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยทั่วไปสื่อมีหลายประเภท เช่น เอกสาร วัสดุและอุปกรณ์ ผู้ถ่ายทอดจำเป็นต้องเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องใช้สื่อประกอบ

3) กิจกรรม (วิธีการ) เป็นการนำความรู้ไปยังผู้รับการถ่ายทอด

4) อาคารสถานที่ ผู้ถ่ายทอดควรเลือกอาคารหรือพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับเนื้อหาที่ถ่ายทอด

5) เนื้อหา เนื้อหาที่ถ่ายทอดอาจเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

6) บรรยายภาค (สภาพแวดล้อม) ผู้ถ่ายทอดควรเลือกให้สอดคล้องและเหมาะสมกับผู้รับการถ่ายทอด

7) การประเมินผล เป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการตรวจสอบผลสำเร็จ

สรุปได้ว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการถ่ายทอดจากผู้รู้ในท้องถิ่น และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่มาจากวิถีชีวิต ซึ่งสมาชิกในครอบครัว และสมาชิกในชุมชนได้ คลุกคลีกับวิถีชีวิตดังกล่าวอยู่เป็นประจำจนกลายเป็นความคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก เช่น เครื่องปั้นดินเผา การจักสาน การทอผ้า แต่ภูมิปัญญาบางอย่างผู้รู้ส่วนมากมักจะถ่ายทอดให้เฉพาะคนในครอบครัว หรือเป็นเครือญาติเท่านั้น เนื่องจากความรู้ภูมิปัญญาบางอย่างผู้รู้มักหวงแหนและจะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ ทราบ เช่น ความสามารถในการรักษาโรค งานช่างศิลป์ และช่างฝีมือ เป็นต้น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องปฏิบัติซ้ำๆ กันจนเกิดความชำนาญ เพราะจะต้องนำความรู้จากการรับการถ่ายทอดไปใช้ในการดำรงชีวิตได้จริง และสามารถใช้ประโยชน์ได้

2.6 ข้อมูลทั่วไปตำบลโคกมั่งงอย

2.6.1 ประวัติการจัดตั้งตำบลโคกมั่งงอย

เมื่อประมาณปีพุทธศักราช 2454 นายซามา สนิทไทย ราษฎรบ้านโสก ตำบลยางหวาย อำเภอมือง ได้ย้ายครอบครัวของตนเองมาตั้งถิ่นฐานบริเวณทางด้านทิศเหนือของลำห้วยยางเพื่อให้สะดวกต่อการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ได้เป็นอย่างดี เพราะบริเวณพื้นที่เป็นพื้นที่ราบตามแนวลำห้วยยางและมีพื้นที่ราบสูง (ภาษาถิ่นเรียกว่า “โคก”) ด้านทิศเหนือของลำห้วยมีป่าไม้หนาแน่นพันธุ์อุดมสมบูรณ์ มีหนองน้ำอยู่กลางโคก (ชาวบ้านเรียกว่าหนองมั่งงอย) เป็นที่อาศัยของฝูงสัตว์ป่านานาชนิดได้อาศัยลงกินน้ำ โดยเฉพาะฝูงละมั่ง

ต่อมาเมื่อครอบครัว นายบัว โตชัยภูมิ และเครือญาติได้ย้ายมาอยู่ร่วมกัน และมีจำนวนครอบครัวเพิ่มมากขึ้น พ.ศ.2474 จึงตั้งเป็นหมู่บ้าน ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโคกมั่งงอย” โดยเสนอ นายบุญ สนิทไทย เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2478 นายบุญ สนิทไทย จึงลาออกเนื่องจากมีปัญหากการปกครอง นายทอก สนิทไทย ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านแทน พ.ศ.2483 นายทอก สนิทไทย เสียชีวิต

- พ.ศ.2483-2517 นายเข้ม นาชัยภูมิ ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9 ตำบลคอนสวรรค์ กิ่งอำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

- พ.ศ.2517-2518 นายเชิงชาย ทองประภา ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9 ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

- พ.ศ.2518-2533 นายเหล่าสนิทไทย ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 9 ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อ พ.ศ. 2522 นายเหล่า สนิทไทย ได้ประชุมชาวบ้านเพื่อขอแยกหมู่บ้าน เนื่องจากจำนวนของราษฎร และจำนวนครัวเรือนมีจำนวนมากลำบากต่อการปกครอง
- พ.ศ.2522-2542 ทางราชการอนุมัติให้แยกได้ตามที่เสนอ เป็นหมู่ที่ 17 ตำบลคอนสวรรค์ อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยมีนายบุญ ดีบ้านโสก เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก
- พ.ศ.2527 นายเหล่า สนิทไทย ได้รับเลือกตั้งให้เป็น กำนันตำบลคอนสวรรค์ และทางราชการ ได้แยกตำบลคอนสวรรค์ ออกเป็น 2 ตำบล คือตำบลโคกมั่งงอย และตำบลคอนสวรรค์ มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน
- พ.ศ.2530 บ้านโคกมั่งงอยได้แยกการปกครองออกอีก 1 หมู่ คือ หมู่ที่ 10 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยมีนายสนิท ดีบ้านโสก เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

2.6.2 จำนวนหมู่บ้าน

ปัจจุบันตำบลโคกมั่งงอย มีทั้งหมด 13 หมู่บ้าน โดยแยกพื้นที่ปกครองออกเป็น 13 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านหนองแดงน้อย	หมู่ที่ 2 บ้านโคกมั่งงอย
หมู่ที่ 3 บ้านโนนประดู่	หมู่ที่ 4 บ้านหนองโน
หมู่ที่ 5 บ้านโสกกกแดง	หมู่ที่ 6 บ้านหนองเหมือดแอ่
หมู่ที่ 7 บ้านหนองโนน้อย	หมู่ที่ 8 บ้านสระแก้ว
หมู่ที่ 9 บ้านหนองเม็ก	หมู่ที่ 10 บ้านโคกมั่งงอย
หมู่ที่ 11 บ้านหนองเหมือดแอ่	หมู่ที่ 12 บ้านหนองโน
หมู่ที่ 13 บ้านหนองแดงน้อย	

ตาราง 1 จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากร

จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	2,527	ครัวเรือน
จำนวนประชากรทั้งหมด	6,839	คน
ชาย	3,411	คน
หญิง	3,428	คน

ตาราง 2 จำนวนหมู่บ้าน

ที่	หมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนหลังคาเรือน (หลังคา)
		ชาย	หญิง	รวม	
1	บ้านหนองแดงน้อย	37	17	54	70
2	บ้านโคกมั่งงอย	489	464	953	366
3	บ้านโนนประตู่	362	342	704	264
4	บ้านหนองโน	303	317	620	252
5	บ้านโสกกกแดง	124	130	254	90
6	บ้านหนองเหมือดแอ่	308	331	639	211
7	บ้านหนองโนน้อย	254	257	511	153
8	บ้านสระแก้ว	242	227	469	203
9	บ้านหนองเม็ก	219	241	460	171
10	บ้านโคกมั่งงอย	384	411	795	255
11	บ้านหนองเหมือดแอ่	310	328	638	199
12	บ้านหนองโน	374	361	735	289
13	บ้านหนองแดงน้อย	5	2	7	4
	รวม	3,411	3,428	6,839	2,527

แหล่งที่มาของข้อมูล : สำนักทะเบียนอำเภอกอนสวรรค์ ข้อมูล ณ วันที่ 2 มกราคม 2557

ตาราง 3 ข้อมูลประชากรตามช่วงอายุพีรามิดประชากร
ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ ปี 2559

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวม
0-4 ปี	145	121	266
5-9 ปี	173	130	303
10-14 ปี	178	156	334
15-19 ปี	172	141	313
20-24 ปี	76	71	147
25-29 ปี	49	64	113
30-34 ปี	64	93	157
35-39 ปี	96	125	221
40-44 ปี	116	171	287
45-49 ปี	176	255	431

ช่วงอายุ	ชาย	หญิง	รวม
50-54 ปี	214	269	483
55-59 ปี	203	316	519
60-64 ปี	231	256	487
65-69 ปี	166	188	354
70-74 ปี	125	155	280
75-79 ปี	95	104	199
80-84 ปี	63	67	130
85-89 ปี	24	31	55
90-94 ปี	5	7	12
95-99 ปี	1	2	3
100 ปีขึ้นไป	0	0	0
รวม	2,372	2,722	5,094

ที่มาจาก : กระทรวงสาธารณสุข (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 พ.ย.59

ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลโคกมั่งงอย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย ได้แก่

- 1) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น ทอผ้าไหมพรม หมอนขิด เป็นต้น
- 2) ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูกต้นปอเทือง เพื่อฟื้นฟูสภาพดิน เป็นต้น
- 3) ด้านองค์กรชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าไหมพรม กลุ่มหมอนขิด เป็นต้น

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บังอร ฉัตรรุ่งเรือง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมเครื่องเงินในจังหวัดเชียงใหม่ วิเคราะห์ความสอดคล้องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมเครื่องเงินในจังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน ระดับประเทศสู่สากล ผลการศึกษาพบว่า ในการวิเคราะห์ตามหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการธุรกิจหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินนั้น พบว่า จุดแข็งของผู้ประกอบการคือ ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านเครื่องเงินมาจากบรรพบุรุษ ด้านราคาผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับท้องตลาด อีกทั้งผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองคุณภาพจากหน่วยงานทางภาครัฐ ส่วนปัญหาที่พบคือขาดบุคคลที่สืบทอดทางด้านการทำงานเครื่องเงิน ผู้ประกอบการบางรายขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านตราสินค้า หรือบรรจุกุณณ์ที่ไม่มีการส่งเสริมการขายและการตลาด อีกทั้งไม่สามารถควบคุมราคาของเม็ดเงินได้

เมื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการอบรมให้ความรู้ด้านหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินธุรกิจได้เป็นอย่างดี สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ท้องถิ่น สร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งต้านทานกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกที่มีอยู่ตลอดเวลา และสร้างค่านิยมการเลือกใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของไทย ส่งผลให้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมเครื่องเงินของไทยยังคงอยู่สืบต่อไป

ด้านการสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการเผยแพร่ด้วยการจัดนิทรรศการ โดยเชิญสํ่าหรือพ่อครูแม่ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสาธิตให้ความรู้และจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพื่อช่วยเพิ่มรายได้ยังให้ความรู้ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมอบรมสัมมนา จากการจัดโดยคณะผู้วิจัยหรือประสานกลุ่มตัวอย่างให้เข้าร่วมอบรมสัมมนากับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนจัดขึ้น ซึ่งสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้กับธุรกิจของตนเองได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมีการประสานกับศูนย์ส่งเสริมการส่งออก หอการค้าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการส่งออกเพื่อการจำหน่ายสินค้าไปยังต่างประเทศ โดยให้ผู้ประกอบการทั้งสองฝ่ายเจรจาการค้าโดยตรงรวมทั้งได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น ป้ายไวเนล สื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ เพื่อเป็นฐานข้อมูลองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจและเพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมเครื่องเงินในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศสู่สากล

สายพิน สังกิตศิลป์ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญา งานหัตถกรรมสาขาศิลปะประดิษฐ์ของจังหวัดเชียงใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมศิลปะประดิษฐ์ในจังหวัดเชียงใหม่ 2) วิเคราะห์ความสอดคล้องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมศิลปะประดิษฐ์ในจังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมสาขาศิลปะประดิษฐ์ของจังหวัดเชียงใหม่เพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ในระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน ระดับประเทศสู่สากล โดยได้ทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอแมริม อำเภอสารภี อำเภอสันป่าตอง และอำเภอจอมทอง โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัย พบว่า ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบหลากหลาย ได้รับการรับรองคุณภาพจากภาครัฐ มาตรฐานที่ได้รับ ไม่มีตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ที่จัดจำหน่าย ยังขาดการพัฒนาด้านสินค้าอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันรัฐบาลได้มีนโยบายให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดกลางและธุรกิจขนาดย่อมอย่างจริงจัง ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและอากาศที่แปรปรวนส่งผลต่อกระบวนการผลิต กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินธุรกิจได้อย่างถูกต้อง เน้นความซื่อสัตย์ ไมโลภ สุจริต ใช้เครื่องมือที่คิดค้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดหาวัตถุดิบภายในชุมชน โดยคำนึงถึงคุณภาพและการนำไปใช้อย่างคุ้มค่า เน้นการตอบสนองตลาดภายในท้องถิ่น ในประเทศและต่างประเทศตามลำดับ ส่งผลให้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่สืบต่อไป

ยศพร บรรเทิงสุข (2556) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมโดยการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านหม้อ และเสนอแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา โดยการเรียนรู้ร่วมกัน ผลการศึกษาพบว่า การจัดการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาในระยะเวลาที่ผ่านมา 40 ปีนั้น ยังไม่สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มผู้ผลิตภาชนะดินเผาแบบดั้งเดิม นอกจากนั้น พบว่ายังมีปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้เกิดปัญหามากมาย ดังนั้น การที่จะคงรักษาภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม จึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยให้ความสำคัญกับชุมชนต่อวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมเพื่อสร้างความภูมิใจให้แก่อาชีพการปั้นหม้อ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับเจ้าของภูมิปัญญา ส่งเสริม สนับสนุนอย่างเหมาะสมให้เกิดการพัฒนา คงรักษาและสืบทอดต่อไปในสังคม

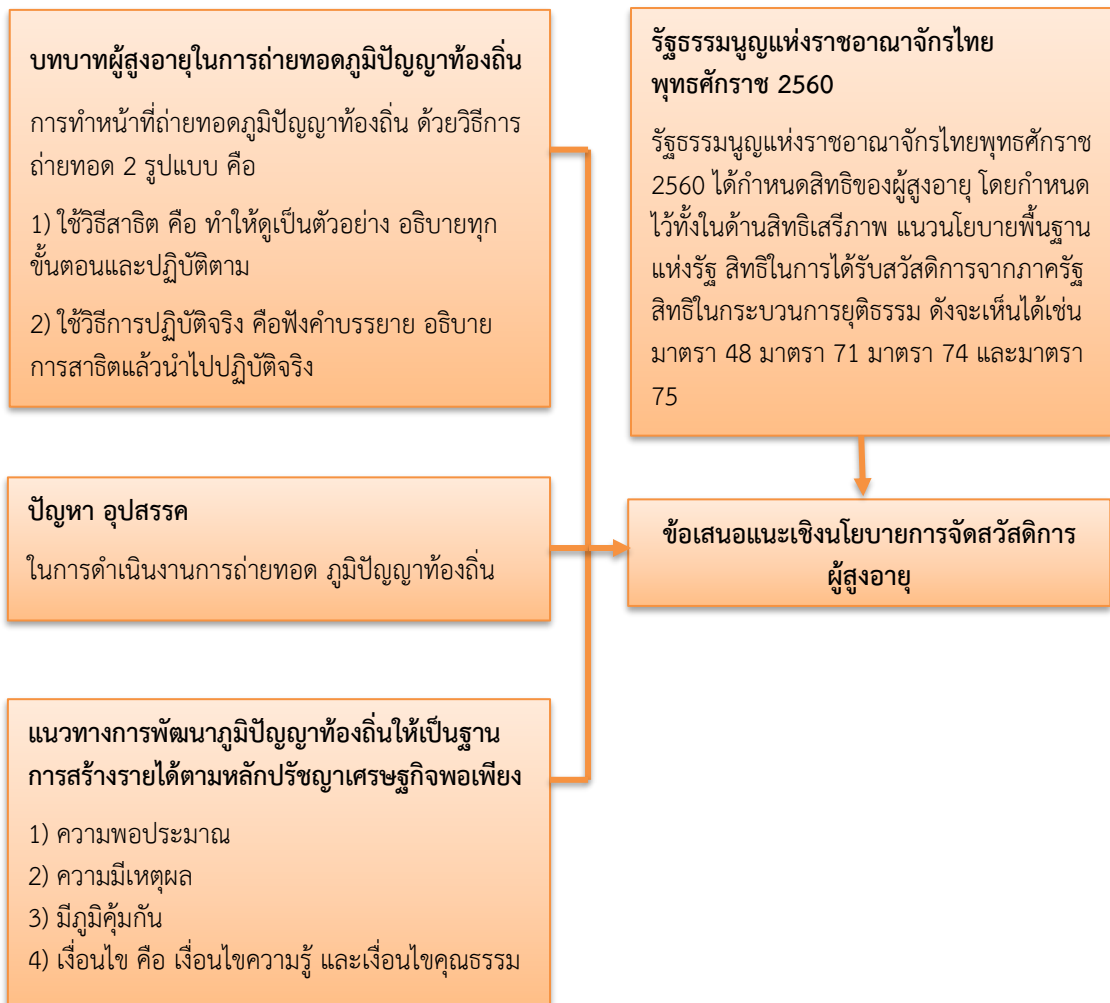
จิรันธิน วังศรีวีรัตน์ และสุรีย์ ธรรมิกบวร (ออนไลน์) ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจักสานต้นไทร ตามแนวทางหลักเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลคำไหล อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไทรเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไทร และศึกษาแนวทางการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคำไหล ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำเนินงาน ผลการศึกษา ด้านความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไทร พบว่า มีความเข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความเข้าใจในหลักคุณธรรมจริยธรรมของการสืบทอดและเผยแพร่องค์ความรู้จักสาน ต้นไทรและมีความเข้าใจในเรื่องการดูแลบำรุงรักษาองค์ความรู้จักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไทรให้ดำรงอยู่ในชุมชน ผลการศึกษาด้านปัญหาและอุปสรรคที่กระทบต่อการส่งเสริมการทำงานอนุรักษ์ ภูมิปัญญาจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไทร พบปัญหา 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านการสืบทอดภูมิปัญญาจักสานต้นไทร 2) ปัญหาด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ 3) ปัญหาด้านวัตถุดิบ 4) ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์

แนวทางการทำงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ควรจัดทำแผนงานหรือโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นการลงพื้นที่สำรวจและจัดเก็บข้อมูลความต้องการที่แท้จริงจากคนในชุมชน และควรส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนในระดับครอบครัวก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความซึมซับมีความรักและหวงแหนในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง อันจะส่งผลให้การสืบทอดองค์ความรู้จักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไทรเป็นมรดกภูมิปัญญาต่อไปยังอนุชนรุ่นหลังได้

2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวนำมาสู่แนวคิดในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

ภาพ 3 : กรอบแนวคิดในการวิจัย

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกานต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทลั้งษ์

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ เกี่ยวกับบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่สังคม ชุมชน รวมถึงสภาพปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participator Action Research : PAR) ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ประยุกต์เอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ผสมเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยครอบคลุมเรื่องตามลำดับ ดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นประชาชนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ทั้งหมด 13 หมู่บ้าน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มจากประชากรที่กำหนดโดยวิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนโดยกำหนดหมู่บ้านละ 2 คน เป็นเพศชาย 5 คน เพศหญิง 5 คน และกระจายช่วงอายุตามกลุ่ม ดังนี้

- 1.1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี)
- 1.2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี)
- 1.3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)

จากจำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน (หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดในระดับที่ 1-5

2) กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) หรือประชาคมที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านผู้สูงอายุซึ่งเป็นตัวแทนจากทุกภาคส่วน จำนวนประมาณ 30 คน ดังนี้

- 2.1) ตัวแทนผู้สูงอายุ ในชุมชน
- 2.2) ตัวแทนจากภาคส่วนที่เป็นหน่วยงานราชการ ในระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดชัยภูมิ ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนงานรองรับผู้สูงอายุ

3.2 ขั้นตอนการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในเขตตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และศึกษานโยบายของหน่วยงานในพื้นที่วิจัย รวมถึงมาตรการต่างๆ ด้านผู้สูงอายุ โดยนำผลสรุปจากการศึกษาเอกสารมากำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยในครั้งนี้

3.2.1 การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้สูงอายุเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth Interview) ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) ตั้งคำถามของแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างพอสังเขป เป็นการซักถามพูดคุยบอกเล่าประสบการณ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ถามเจาะลึกเพื่อให้ได้คำตอบอย่างละเอียด จากกลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหมู่บ้านละ 2 คน กำหนดเป็นเพศชาย 5 คน เพศหญิง 5 คน และกระจายช่วงอายุตามกลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) 2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จากจำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน (หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดในระดับที่ 1-5 จาก 13 หมู่บ้าน โดยสัมภาษณ์ในประเด็นดังต่อไปนี้

1) สอบถามบทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้สูงอายุมีรูปแบบ และวิธีการอย่างไร จากวิธีการถ่ายทอด 2 รูปแบบ คือ

- 1.1) วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนและปฏิบัติตาม
- 1.2) วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง

2) สอบถามปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นดังต่อไปนี้

- 2.1) ด้านผู้ถ่ายทอด
- 2.2) ด้านผู้รับการถ่ายทอด
- 2.3) ด้านสภาพแวดล้อม
- 2.4) ด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์
- 2.5) ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เมื่อผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ในประเด็นดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ เพื่อนำไปจัดทำเป็น (ร่าง) คู่มือส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อกำหนดประเด็นการวิจัยในขั้นต่อไป

3.2.2 ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ในขั้นนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยเลือกพื้นที่แบบเจาะจงในเขตตำบลโคกมั่งงอย จังหวัด

ชัยภูมิ ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน (หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10)

1) ผู้วิจัยนำเสนอผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุในเขตตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

2) ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อจัดทำ (ร่าง) เอกสารเผยแพร่ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และนำเสนอต่อการสนทนากลุ่มย่อย โดยให้ผู้สูงอายมีส่วนร่วมเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขการจัดทำเอกสารเผยแพร่ และนำข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ฉบับสมบูรณ์ เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดความยั่งยืน และนำไปเผยแพร่แก่เยาวชน และผู้สนใจต่อไป

3) สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ในประเด็นแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3.1) ความพอประมาณ

3.2) ความมีเหตุผล

3.3) มีภูมิคุ้มกัน

3.4) เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

ประเด็นแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นนี้เป็นการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อกำหนดโอกาสและความเป็นไปได้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสินค้าชุมชน ส่งเสริมการสร้างอาชีพ และรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้สูงอายุ

4) สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ในประเด็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

ในประเด็นนี้เป็นการนำเสนอแนะที่ได้จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และจากสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อนำเสนอข้อมูลดังกล่าวให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดชัยภูมิ นำไปกำหนดเป็นนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

กลุ่มเป้าหมาย/กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมี 2 กลุ่มคือ 1) ผู้สูงอายุในชุมชน และ 2) ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือคณะทำงานในพื้นที่ โดยเป็นการสนทนากลุ่มและให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีอิสระในการตอบโดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) หรือประชาคมที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านผู้สูงอายุซึ่งเป็นตัวแทนจากทุกภาคส่วน ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มสนทนาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เนื่องจากตัวแทนแต่ละกลุ่มมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน กลุ่มละประมาณ 12-15 คน ดังนี้

4.1) ตัวแทนผู้สูงอายุในชุมชน

4.2) ตัวแทนจากภาคส่วนที่เป็นหน่วยงานราชการในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดชัยภูมิ ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนงานรองรับผู้สูงอายุ

4.3) ตัวแทนจากผู้นำชุมชน

4.4) นักวิชาการในสถาบันการศึกษาที่มีความสนใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

3.2.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการดำเนินการวิจัยเพื่อค้นหาประเด็นปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยเลือกอาสาสมัครเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 10 คน โดยมีการกำหนดขั้นตอนดังนี้

1) เลือกอาสาสมัครเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุมเวทีชาวบ้าน จำนวน 10 คน

2) กำหนดปัญหาโดยตัวแทนและนักวิจัย ร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา เพื่อสรุปปัญหาของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของชุมชน

3) การหาแนวทางแก้ปัญหาและตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา

3.2.4 จัดประชุมแลกเปลี่ยนผลการศึกษาในพื้นที่ การประชุมแลกเปลี่ยนผลการศึกษาในพื้นที่เพื่อถ่ายทอดให้ประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ตลอดจนเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำผลที่ได้จากการศึกษาไปสู่การพัฒนาส่งเสริมอาชีพจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับผู้สูงอายุ และกำหนดนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุที่ยั่งยืนต่อไป

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละขั้นตอนจากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

3.3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยดำเนินการประสานกับผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อคัดเลือกผู้สูงอายุในชุมชนที่มีบทบาทด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นผู้สูงอายุที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการดำรงชีวิตหรือนำมาประกอบเป็นอาชีพ จำนวน 10 คน

3.3.2 สนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมี 2 กลุ่มคือ

- 1) ผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 30 คน
- 2) ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือคณะทำงานในพื้นที่ จำนวน 15 คน โดยเป็นการสนทนากลุ่ม และให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีอิสระในการตอบโดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)

3.3.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อค้นหาประเด็นปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยเลือกอาสาสมัครเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 10 คน ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของอาสาสมัคร คือ

- 1) เป็นผู้ที่มีจิตอาสาพร้อมสละเวลาให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่
- 2) เป็นผู้สูงอายุในชุมชนที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการดำรงชีวิตหรือนำภูมิปัญญามาประกอบเป็นอาชีพเสริม
- 3) เป็นผู้สูงอายุที่มีบทบาทด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่ยอมรับในชุมชน

3.3.4 จัดประชุมแลกเปลี่ยนผลการศึกษาในพื้นที่

3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

- 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) เพื่อซักถามพูดคุยบอกล่าประสบการณ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่

- ชื่อ-นามสกุล
- อายุ
- เพศ
- อาชีพ
- ระดับการศึกษา
- ชื่อหมู่บ้าน
- วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์
- ประสบการณ์การทำงาน ด้วยลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็น ดังนี้

- สอบถามบทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้สูงอายุมีรูปแบบ และวิธีการอย่างไร จากวิธีการถ่ายทอด 2 รูปแบบ คือ

- ✧ วิธีสาธิต
- ✧ วิธีการปฏิบัติจริง

■ สอบถามปัญหา อุปสรรค ในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นดังต่อไปนี้

- ✧ ด้านผู้ถ่ายทอด
 - ✧ ด้านผู้รับการถ่ายทอด
 - ✧ ด้านสภาพแวดล้อม
 - ✧ ด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์
 - ✧ ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- อุปกรณ์บันทึกภาพ และเสียง

3.4.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

- 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ นำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ
- 2) สร้างเครื่องมือ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของเนื้อหา
- 3) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ
- 4) จัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

3.4.3 วิธีหาค่าคุณภาพเครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้น โดยมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

สร้างเครื่องมือให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และใช้ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruence : IOC)

สูตรสำหรับหาค่า IOC
$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ

IOC = ความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับแบบสัมภาษณ์

$\sum R$ = ผลรวมของคะแนนการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ

N = จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยมีเกณฑ์การกำหนดการให้คะแนนเพื่อหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญ กำหนดเป็น 3 ระดับดังนี้

ถ้าเห็นว่าสอดคล้อง ให้คะแนน +1

ถ้าเห็นว่าไม่แน่ใจ ให้คะแนน 0

ถ้าเห็นว่าไม่สอดคล้อง ให้คะแนน -1

ถ้าดัชนีมีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ถือว่าข้อความอยู่ในเกณฑ์ใช้ได้ ถ้าต่ำกว่านั้นจะนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.5.1 การวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก และการอภิปรายกลุ่มย่อย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.5.2 การสังเคราะห์ผลการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

3.6 แผนการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดระยะเวลาตามแผนการดำเนินงาน ดังรายละเอียดในตาราง 3

ตาราง 4 แผนการดำเนินการวิจัย

แผนการดำเนินงาน	มี.ค. 60	เม.ย. 60	พ.ค. 60	มิ.ย. 60	ก.ค. 60	ส.ค. 60	ก.ย. 60	ต.ค. 60
3.6.1 ดำเนินการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เกี่ยวกับข้อมูลด้านผู้สูงอายุ จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	X							
3.6.2 ประชุมทีมวิจัยเพื่อชี้แจงรายละเอียดและวางแผนในการดำเนินการวิจัย		X						
3.6.3 ดำเนินการวางแผนงาน และติดต่อประสานงานกับพื้นที่		X						
3.6.4 ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form) ตั้งคำถามของแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างพอสังเขป			X					
3.6.5 ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ และจัดทำ (ร่าง) เอกสารเผยแพร่ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ				X				

แผนการดำเนินงาน	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
	60	60	60	60	60	60	60	60
3.6.6 ดำเนินการจัดกระบวนการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ในพื้นที่ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในประเด็น 1) การนำเสนอ (ร่าง) เอกสารเผยแพร่ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขการจัดทำเอกสารเผยแพร่ 2) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมแบบเจาะจงที่มีจำนวนประชากรมาก จากลำดับที่ 1-5 จากทั้งหมด 13 หมู่บ้าน จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน (หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10) หมู่บ้านละ 5 คน และตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง					X			
3.6.7 สรุปผลการวิจัย และส่งข้อมูลผลที่ได้จากการวิจัยเพื่อถ่ายทอดให้ประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำผลไปสู่การพัฒนา และกำหนดนโยบายที่ยั่งยืนต่อไป						X		
3.6.8 จัดทำรูปเล่มผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์							X	X
3.6.9 จัดประชุมแลกเปลี่ยนผลการศึกษาในพื้นที่								X

บทที่ 4 รายงานผลการวิจัย

ในบทนี้จะนำเสนอบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 4) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

4.1 บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชน โดยกำหนดหมู่บ้านละ 2 คน เป็นเพศชาย 5 คน เพศหญิง 5 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน (หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10) กระจายช่วงอายุตามกลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) 2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)

4.1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี)

นางสายทอง กิ่งสุวรรณ (อายุ 62 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ ทำนา และทอผ้าไหม/ทอผ้าฝ้าย จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านหนองโน หมู่ 4 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการทอผ้าได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ และทำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำเป็นอาชีพเสริมในยามว่างจากฤดูกาลเก็บเกี่ยว

“ทำการทอผ้ามาตั้งแต่ยังเป็นสาว แม่เป็นผู้ถ่ายทอดการทอผ้าให้ และทำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน”

นางสมัย ประยูรหาญ (อายุ 64 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา และทอผ้าฝ้าย จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านหนองโน หมู่ที่ 12 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการทอผ้าฝ้ายได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและทำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำเป็นอาชีพเสริมและตนได้ถ่ายทอดให้แก่บุตรสาว ซึ่งบุตรสาวได้นำเทคนิคสมัยใหม่ช่วยให้เกิดการพัฒนาผลผลิตให้สวยงามมากขึ้น

“พบเห็นวิธีการทอผ้ามาตั้งแต่รุ่นย่า ยาย และแม่เป็นผู้ถ่ายทอดให้ตั้งแต่ยังเป็นสาวและฝึกหัดทำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน”

นายชัยวัฒน์ รงค์ดี (อายุ 68 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา และจักสาน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านหนองโน หมู่ 4 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการจักสานได้จากการพบเห็นคนในชุมชนทำ และใช้วิธีครูพักลักจำ เริ่มจากการทอสานไซดักปลา ต่อมาก็เริ่มเกิดความชำนาญและทำให้สามารถสานได้หลายอย่าง เช่น กระด้ง มวยนึ่งข้าว เป็นต้น ปัจจุบันส่วนใหญ่จะสานมวยนึ่งข้าวเป็นประจำ เนื่องจากได้ประยุกต์ใช้ตาข่ายด้ายไนลอนมาเป็นส่วนประกอบโดยการเย็บติดกับกันมวย ทำให้มวยนึ่งข้าวที่ตนทำนั้นมีความสะดวกในการใช้งาน มีความคงทนและแข็งแรงมากขึ้น จึงทำให้คนในชุมชนและผู้พบเห็นสนใจสั่งซื้อเพื่อนำไปใช้ในครัวเรือน

“เมื่อก่อนมีอาชีพเป็นช่างไม้ แต่พออายุมากขึ้น จึงเริ่มสนใจการจักสาน โดยใช้วิธีครูพักลักจำมา เห็นคนในชุมชนทำก็เริ่มทำตาม แต่ที่ทำอยู่เป็นประจำจะสานมวยนึ่งข้าว”

นางตุ้มทอง นาคคำ (อายุ 68 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา และทอผ้าฝ้าย จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านโคกมั่งงอย หมู่ 2 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการทอผ้านั้นได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ พบเห็นยายทำและถ่ายทอดต่อๆ กันมา ปัจจุบันได้ทำการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม และมีการประยุกต์ลวดลายตามยุคสมัย ให้ความน่าสนใจ น่าใช้สอยมากขึ้น

“ตนนั้นพบเห็นยายย ถ่ายทอดมาจนถึงรุ่นแม่และได้ทำการทอผ้า ส่วนตนเองได้เริ่มทำตั้งแต่เมื่อยังเป็นสาว และทำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน”

นางทองแหว ท่อชีพ (อายุ 68 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา และทอผ้าฝ้าย จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านโคกมั่งงอย หมู่ 10 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการทอผ้าได้รับการถ่ายทอดจากยาย แม่เป็นผู้สอนฝึกหัดให้ทำมาตั้งแต่สมัยยังสาว

“แม่เป็นผู้ถ่ายทอดให้ทอผ้ามาตั้งแต่สมัยยังเป็นสาว และทอเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน”

นางอารมณ ทาริน (อายุ 69 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา และจักสาน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านโคกมั่งงอย หมู่ 3 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการจักสานเริ่มทำการจักสานในช่วงที่ตนมีอายุประมาณ 60 ปี เพราะไม่สามารถทำงานหนักได้ จึงหันจักสานจากสามี เพื่อทำเป็นอาชีพเสริม

“เมื่ออายุมากขึ้นไม่สามารถทำงานหนักได้ จึงเริ่มหันจักสานจากผู้เป็นสามี พอมีรายได้และเป็นอาชีพเสริม”

2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี)

นายประเสริฐ บุญเกื้อ (อายุ 72 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา และจักสาน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านโคกมั่งงอย หมู่ 2 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการจักสานเกิดจากในพื้นที่บ้านมีไม้ไผ่จึงทำให้เกิดความคิดอยากทำจักสาน จึงได้ฝึกหัดทำจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประกอบกับพบเห็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้านทำ

“เริ่มจักสานเป็นอาชีพเสริมเมื่อตอนที่มียุมากขึ้น อีกทั้งบริเวณที่นา ไม้ไผ่ปลูกไว้ จึงเกิดความคิดอยากหัดทำจักสานและหัดเรียนรู้ด้วยตนเองก่อน”

นายทอง รอนยุทธ (อายุ 75 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา และจักสาน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านโคกมั่งงอย หมู่ 10 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการจักสานเริ่มหัดทำตั้งแต่สมัยยังหนุ่ม แต่เริ่มทำเป็นอาชีพมาได้ประมาณ 5 ปี เนื่องจากทำงานหนักไม่ได้

“หัดจักสานมาตั้งแต่สมัยยังเป็นหนุ่ม และสามารถจักสานได้หลายอย่าง ต่อมาเมื่ออายุมากขึ้น ไม่สามารถทำงานหนักได้แล้ว จึงหันมาทำจักสานเป็นอาชีพเสริม”

นายถนอม ขอดคำ (อายุ 77 ปี) มีอาชีพเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนาและจักสาน จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านหมู่ 3 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการจักสานเริ่มหัดทำเมื่อช่วงอายุมากขึ้น เนื่องจากทำงานหนักไม่ได้ ซึ่งเห็นเพื่อนๆ ในชุมชนทำ จึงเกิดความสนใจอยากฝึกหัดทำบ้าง จึงได้ไปเรียนรู้แบบครูพักลักจำมา ปัจจุบันส่วนใหญ่จักสานหวดหนึ่งข้าว

“เมื่ออายุมากขึ้นไม่สามารถทำงานหนักได้ แต่อยากมีรายได้เสริม จึงได้เริ่มหัดจักสานจากเพื่อนๆ ในชุมชน โดยการดูเขาทำแล้วมาลองทำจนเกิดความชำนาญและสานเป็นสินค้าได้ งานจักสานที่ทำอยู่ในปัจจุบันคือจักสานหวดหนึ่งข้าว”

3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป)

นายสุข คองพวก (อายุ 82 ปี) มีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรทำไร่ทำนา ซึ่งมีลูกหลานช่วยทำ และจักสาน (ไซตักปลา) จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ที่บ้านหนองโน หมู่ 12 ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ประสบการณ์ด้านการจักสานไซตักปลา เกิดจากการพบเห็นเพื่อนๆ ในหมู่บ้านทำ เมื่อมีอายุมากขึ้นจึงเกิดความสนใจฝึกหัดไว้เพื่อทำเป็นอาชีพเสริม

“หัดจักสานไซตักปลาเมื่อตอนที่มียุมากแล้ว เห็นเพื่อนๆ ในหมู่บ้านทำ ก็ไปหัดทำกับเขา ทำไปทำมาเกิดความชำนาญ พอทำเสร็จก็มีคนมาขอซื้อ”

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า การบอกเล่าประสบการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นด้านหัตถกรรมการจักสาน หรือหัตถกรรมทอผ้า นั้น เกิดจากการพบเห็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนและได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่นและเมื่อมีอายุมากขึ้น สุขภาพร่างกายไม่เอื้อต่อการทำงานหนัก แต่ต้องการมีอาชีพเสริม จึงได้ยึดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความถนัดของตนเองในการนำมาสร้างเป็นอาชีพเสริม และสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยการนำวัตถุดิบที่หาได้ในชุมชนและราคาไม่แพง เริ่มจากการทำไว้ใช้เอง เมื่อผู้คนในชุมชนพบเห็นก็ได้มีการสั่งทำ สั่งซื้อเพื่อนำไปใช้งานในครัวเรือน เนื่องจากสินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนและมีความสอดคล้องกับการดำรงชีวิตของคนในชุมชน อีกทั้งผู้สูงอายุได้มีการประยุกต์วิธีการทำให้สินค้าที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความคงทนและสวยงาม ตามความต้องการของกลุ่มผู้ใช้สินค้า เพื่อให้สินค้าจากภูมิปัญญาของตนนั้นมีความน่าสนใจมากขึ้น

4.1.2 บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสบการณ์ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ เป็นรายประเด็นดังนี้

1) บทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการนำความรู้ถ่ายทอดสู่ชุมชน

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุยังไม่มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชัดเจน เนื่องจากลูกหลานคนในครอบครัวไม่ได้ให้ความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนเองทำ จึงทำให้การนำความรู้ของตนถ่ายทอดสู่ชุมชนนั้นค่อนข้างมีข้อจำกัด และส่วนใหญ่จะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเอง แต่ยังไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นหลัง

“การทอผ้าที่ทำอยู่นั้น ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ พบเห็น ปู่ย่า ตายายเป็นคนทำ และได้ฝึกหัดสืบต่อกันมา ตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นสาวได้เริ่มฝึกหัดทอผ้าเพื่อเก็บไว้ใช้เองและใช้งานในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ทำอยู่นั้น ยังไม่ได้รับความสนใจจากลูกหลาน”

(นางตุ้มทอง นาคคำ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

นางตุ้มทอง นาคคำ ได้อธิบายว่า เนื่องจากการทอผ้าซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมานั้น บุตรหลาน คนในครอบครัว หรือรวมไปถึงเด็กๆ ในปัจจุบัน ยังไม่ให้ความสนใจ เพราะมีความคิดว่าเป็นงานละเอียดและทำยาก อีกทั้งบุตรหลานทำงานประจำหรือคนหนุ่มสาวที่กำลังอยู่ในวัยทำงานนั้นเลือกที่จะทำงานอื่นที่มีรายได้มากกว่า เช่น อาชีพรับจ้างทั่วไป จึงทำให้ไม่สนใจที่จะฝึกหัดการทอผ้า ซึ่งสอดคล้องกับ นายประเสริฐ บุญเกื้อ ซึ่งกล่าวว่า

“ปัจจุบันตนได้ทำจักสานเพื่อเป็นอาชีพเสริม แต่การถ่ายทอดให้บุตรหลานยังไม่ได้ได้รับความสนใจ หรือให้ความสำคัญที่จะฝึกหัด เพราะเขาสามารถทำอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่า ซึ่งการจักสานใช้เวลาในการทำค่อนข้างนาน เป็นงานละเอียด และขายได้ราคาถูก”

(นายประเสริฐ บุญเกื้อ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

และสอดคล้องกับ นายสุข กองพวก กล่าวว่า

“การสานไซดักปลาที่ตนทำอยู่นั้น ไม่ได้มีบุตรหลานให้ความสนใจที่จะฝึกหัดทำ เพราะคิดว่าการทำงานรับจ้างได้ค่าตอบแทนที่รวดเร็วและได้ค่าตอบแทนสูงกว่าการทำจักสาน เพราะการทำจักสานต้องใช้ความชำนาญ และใช้เวลาหลายวัน”

(นายสุข กองพวก, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

มีเพียง 1 ราย คือ นางสมัย ประยูรหาญ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุวัยต้น ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้กับลูกสาว โดยกล่าวว่า

“ประสบการณ์ด้านการทอผ้าฝ้ายได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และทำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำเป็นอาชีพเสริม และได้ถ่ายทอดให้แก่บุตรสาว ซึ่งลูกสาวคลุกคลีอยู่ด้วยและมีความสนใจ จึงได้ถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง มีการอธิบายอย่างละเอียด สาระดี แล้วปฏิบัติจริง จนลูกสาวเกิดความชำนาญ ปัจจุบันลูกสาวได้นำเทคนิคสมัยใหม่มาช่วยในการพัฒนาลวดลายให้มีความสวยงามมากขึ้น”

(นางสมัย ประยูรหาญ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

กล่าวโดยสรุป บทบาทของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยได้จำแนกกลุ่มผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) จำนวน 6 ราย ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) จำนวน 3 ราย และผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จำนวน 1 ราย พบว่า ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละช่วงวัยไม่แตกต่างกัน ทุกกลุ่มอายุมีความเห็นเหมือนกันว่าวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถทำให้ผู้รับการถ่ายทอดนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติ และสามารถทำได้จริงนั้น จะต้องใช้วิธีการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง เพราะวิธีการปฏิบัติจริงจะทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเข้าใจตั้งแต่ขั้นตอนการบรรยาย อธิบายไปที่ละขั้นตอน ประกอบกับการสาธิตให้ดู แล้วให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติจริง และผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าวิธีการถ่ายทอดแบบการปฏิบัติจริงมีความเหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการจักสานและการทอผ้า เพราะเป็นวิธีการถ่ายทอดที่ละเอียด ทำให้ผู้รับการถ่ายทอด

สามารถนำไปใช้ได้จริง แต่ในปัจจุบัน พบว่า ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากบุตรหลาน คนรุ่นใหม่ เนื่องจากถูกมองว่าเป็นการทำที่ค่อนข้างยุ่งยากและขายได้ราคาถูก จึงทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชุมชนนั้น เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จำกัดอยู่แค่ในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่

ส่วนประเด็นการเลือกประเภทภูมิปัญญาของผู้สูงอายุนั้น จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้สูงอายุทุกกลุ่มช่วงวัยจะเลือกประเภทภูมิปัญญาตามความถนัดและความสนใจของตน ประกอบกับความสะดวกในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ที่จะใช้ในการทำภูมิปัญญาแต่ละประเภทที่มีความเหมาะสมกับกำลังความสามารถของตนด้วย และส่วนใหญ่หากเป็นการทอดผ้าผู้สูงอายุจะได้รับการถ่ายทอดมาจากคนในครอบครัว แต่การจักสานส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดจากการพบเห็นคนในชุมชนทำแล้วเกิดความสนใจฝึกหัด

2) การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ชัดเจน เนื่องจากกิจกรรมหรือโครงการที่เคยเข้าร่วมนั้นไม่ได้มีลักษณะโครงการที่เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมผู้สูงอายุทั่วไป

“กิจกรรมหรือโครงการที่เคยเข้าร่วมกับหน่วยงานส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมผู้สูงอายุทั่วไป เช่น การฝึกอาชีพทำดอกไม้จันทน์ ถักกระเป๋าจากของกาแพ กิจกรรมการออกกำลังกาย

(นางอารมณี ทารินทร์, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

นางอารมณี ทารินทร์ อธิบายว่า กิจกรรมหรือโครงการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชนจัดขึ้นนั้น ตนเองได้เคยเข้าร่วมกิจกรรมบ้าง แต่กิจกรรมที่เข้าร่วมนั้นไม่ได้มีลักษณะที่เป็นโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชัดเจน ซึ่งจากการที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมนั้นจะมีลักษณะของการฝึกอาชีพให้กับผู้สูงอายุ แต่ไม่ใช่อาชีพที่มาจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ นางทองแหว่ ต่อชีพ กล่าวว่า

“การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ยังเป็นลักษณะของการฝึกอาชีพใหม่ แต่ไม่ได้อนุรักษ์หรือส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แต่เดิมแล้ว”

และสอดคล้องกับนายทอง รอนยุทธ กล่าวว่า

“กิจกรรมหรือโครงการที่หน่วยงานจัดทำอยู่นั้น เป็นการนำอาชีพใหม่มาฝึกหัดให้แก่คนในชุมชน แต่ยังขาดการอนุรักษ์ส่งเสริมภูมิปัญญาดั้งเดิม หรืออาชีพที่ทำอยู่แล้วในชุมชน”

(นายทอง รอนยุทธ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

กล่าวโดยสรุป การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่า กิจกรรมหรือโครงการที่หน่วยงานจัดขึ้นนั้น ยังไม่ใช่โครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เป็นการจัดทำโครงการที่ช่วยในการฝึกหัดอาชีพทางเลือกให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนหนึ่งยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชน จึงทำให้ไม่เกิดความยั่งยืน

3) การบันทึกรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนตำบลโคกมั่งงอยยังไม่ได้มีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะไม่คาดคิดว่าจะต้องรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อใช้ในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ ซึ่งที่ผ่านมาการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นการถ่ายทอดโดยการสอน อธิบาย สาธิต และให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตาม

“ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมการทอผ้า ยังไม่เคยเห็นมีใครเป็นผู้รวบรวมไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร ที่ผ่านมามีการถ่ายทอดจากการฝึกหัดเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมาจนถึงปัจจุบัน”

(นางตุ้มทอง นาคคำ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

นางตุ้มทอง นาคคำ ได้อธิบายว่า ความรู้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมการทอผ้าได้เรียนรู้วิธีทำมาจาก ย่า ยาย ตั้งแต่สมัยยังเป็นสาว และปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาลวดลายให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ ซึ่งเป็นการประยุกต์ลวดลายและสีสันทันให้มีความสวยงามมากขึ้น ส่วนในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการวางแผนการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนในรูปแบบที่เป็นทางการนั้น ยังไม่ได้มีการวางแผนแต่อย่างใด ส่วนรูปแบบและวิธีการอย่างไรในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้า ใช้วิธีการปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นการฟังคำอธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง เช่น ขั้นตอนการทอผ้ามีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ

- การสืบทุกหรือสืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน ร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าไปในตะกอกแต่ละชุดและพันหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้วยเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง
- เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอก เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยกออก และเกิดช่องว่าง สอดกระสวยด้ายพุ่งผ่านสลัตะกอกชุดที่ 1 ยกตะกอกชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อยๆ
- การกระทบพันหวี (ฟืม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบพันหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกันได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา
- การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ

ซึ่งขั้นตอนดังที่ยกตัวอย่างนี้ จะต้องใช้การสอนการถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจริง เพื่ออธิบายให้กับผู้รับการถ่ายทอดได้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้นและสาธิตให้ดูแล้วนำไปปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับนางทองแหว ต่อชีพ ซึ่งกล่าวว่า

“การฝึกหัดทำหัตถกรรมทอผ้า ฟังคำอธิบาย และจะต้องลงมือทำปฏิบัติจริง และเคยเห็นบรรพบุรุษย่า ยาย ทำมาก่อน”

(นางทองแหว ต่อชีพ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

และสอดคล้องกับ นางอารมณ ทาริน กล่าวว่า

“การฝึกหัดทำหัตถกรรมจักสานกระติบข้าว จะต้องฟังคำอธิบาย และผู้รับการถ่ายทอดจะต้องลงมือทำและปฏิบัติจริง ยกตัวอย่างเช่น ขั้นตอนการสานกระติบข้าว

- นำปล้องไม้ไผ่มาตัดหัวท้ายเอาข้อออกความยาวประมาณ 40 เซนติเมตร แล้วนำมาผ่าทำเป็นเส้นตอกกว้างประมาณ 2-3 มม. ขูดให้เรียบและบาง เพื่อความคงทนและสวยงาม
- นำเส้นตอกที่ได้มาสานเป็นรูปร่างกระติบข้าว ด้วยลวดลายการสานที่เรียกว่าลายสอง และลายสาม ซึ่งลวดลายด้านนอกของกระติบข้าวจะสานด้วยลายที่เรียกว่าลายสอง ส่วนลวดลายด้านในสานด้วยลวดลายที่เรียกว่าลายสาม (ลายกุ่ม)
- ขั้นตอนการทำฝาปิด จะใช้ตอกที่มีความกว้างประมาณ 1 นิ้ว สานเป็นลายขัดและลายตามะกอก
- นำฝาปิดหัวท้ายมาตัดเป็นวงกลม แล้วนำมาประกอบเข้าที่ปลายทั้งสองข้าง
- นำเส้นหวายที่เตรียมไว้เหลาเป็นเส้นเล็กๆ และนำมาสานลายจุมนาง ทำเป็นลวดลายขอบของฝากระติบข้าว เพื่อเพิ่มความสวยงาม (ลวดลายจุมนางที่ปรากฏบนฝากระติบเป็นขั้นตอนที่ทำเพื่อความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของการทำกระติบข้าวของชุมชนตำบลโคกมั่งงอย)
- นำก้านตาลที่ม้วนไว้มาเย็บติดกับส่วนที่เป็นตัวกระติบข้าว
- นำกระติบข้าวที่ประกอบเสร็จเรียบร้อยแล้วไปรมควันจากฟางข้าว โดยนำกระติบข้าวบรรจุลงในกระป๋องบีบแจะรู แล้วรมควัน เพื่อกันแมลงแจะ และเพื่อให้ได้สีที่มีความสวยงาม

■ เจาะรูที่เชิงกระต๊อบข้าว ด้วยเหล็กแหลม 2 รู ให้ตรงข้ามกัน แล้วทำหูที่ฝาด้านบน ตรงกับรูที่เจาะเชิงไว้ แล้วใช้ด้ายไนลอนสอดเข้าไปทำเป็นสายสะพาย

และสอดคล้องกับ นายสุข คงพวง กล่าวว่

“การฝึกหัดการจักสานไซดักปลา จะต้องอธิบาย และทำให้ดู และลองทำ ปฏิบัติจริงจึงจะเข้าใจวิธีการทำ โดยมีขั้นตอนดังนี้

■ นำไม้ไผ่ที่มีความยาวประมาณ 2 ปล้องไม้ มาเหลาเป็นเส้นตอกให้เล็กเป็นเส้นกลม

■ นำเส้นตอกที่ได้มามัดปลายด้านหนึ่งรวมกัน

■ นำเส้นตอกอีกส่วนหนึ่งสานขวางสลับกันไปตั้งแต่ด้านล่าง และผู้สานจะต้องบังคับ รูปทรงป้องแคบตามลักษณะของการใช้งาน

■ บริเวณตรงกลางค่อนไปทางปลายจะเจาะใส่ง่าอีกด้านละช่อง เพื่อให้เป็นส่วนที่ ปลายีงเข้าและนำออก

ผลจากการสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้น พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านการทอผ้าและการจักสาน ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุให้ความเห็นว่า การปฏิบัติจริงเป็นวิธีการที่จะทำให้ ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง ซึ่งผู้ถ่ายทอดจะบรรยายอธิบาย ให้ผู้รับการถ่ายทอดทราบตั้งแต่วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ และอธิบายขั้นตอนการทำแต่ละขั้นตอนอย่าง ละเอียด พร้อมกับสาธิต แล้วให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติจริง แต่วิธีการดังกล่าวในปัจจุบัน พบว่า ยังเป็น ปัญหาเนื่องจากขาดผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งบุตรหลานคนรุ่นหลังไม่ให้ความสนใจ จึงทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้ ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และจากการสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่ การจะทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความยั่งยืนได้ และเป็นทางเลือกให้กับผู้ที่สนใจศึกษา อีกทางหนึ่งคือการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และเผยแพร่ในรูปแบบของเอกสารหรือข้อมูลออนไลน์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในปัจจุบัน และการเผยแพร่ในรูปแบบดังกล่าว จะเป็นช่องทางหนึ่งที่นำไปสู่ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนได้ในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การบันทึกรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกม่วง อําเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ทั้งด้านหัตถกรรมการจักสาน และหัตถกรรมการทอผ้า ยังไม่มีผู้รวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำเป็น เอกสาร ในส่วนของรูปแบบและวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ถ่ายทอดได้บอกเล่าจากประสบการณ์ ว่า ควรใช้วิธีการปฏิบัติจริง และหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถส่งเสริมจัดหาเวทีให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาท ในการถ่ายทอดโดยใช้วิธีการถ่ายทอดที่เหมาะสมตามวิธีที่ผู้สูงอายุเลือกและเหมาะสมกับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน จะทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความยั่งยืน และเป็นรูปธรรมมาก ยิ่งขึ้น

4) รูปแบบ และวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาและเกิดความยั่งยืน

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ เกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาและเกิดความยั่งยืนนั้น พบว่า ผู้สูงอายุเลือกใช้รูปแบบและวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการปฏิบัติจริง เนื่องจากวิธีการปฏิบัติจริง เป็นการฟังคำบรรยาย อธิบาย และการสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และจากประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจากบรรพบุรุษก็ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีการดังกล่าว ผู้สูงอายุจึงมองว่าวิธีการปฏิบัติจริง เหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนเองทำอยู่ ทั้งหัตถกรรมทอผ้า และหัตถกรรมจักสาน

ซึ่งสอดคล้องกับนางทองแหว ต่อชีพ กล่าวว่า

“การฝึกหัดทำหัตถกรรมทอผ้า จะต้องฟังคำอธิบาย ดูวิธีการทำจากกรสาธิต แล้วต้องลงมือทำปฏิบัติจริง และเคยเห็นบรรพบุรุษย่า ยาย ทำมาก่อน”

(นางทองแหว ต่อชีพ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

และสอดคล้องกับนางตุ้มทอง นาคคำ กล่าวว่า

“การทอผ้าที่ทำอยู่นั้น ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ พบเห็น ปู่ย่า ตายายเป็นคนทำ และได้ฝึกหัดสืบต่อกันมา ตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นสาวได้เริ่มฝึกหัดทอผ้า โดยตนจะได้รับคำฟังคำอธิบาย และจะต้องลงมือทำปฏิบัติจริง จนเกิดความเข้าใจ และเกิดความชำนาญ”

(นางตุ้มทอง นาคคำ, สัมภาษณ์ 26 กรกฎาคม 2560)

และสอดคล้องกับ นายสุข คงพวก กล่าวว่า

“การฝึกหัดการจักสานไซดักปลา จะต้องอธิบาย พร้อมทั้งทำให้ดู และลงมือปฏิบัติจริงจึงจะเข้าใจวิธีการทำ”

ส่วนประเด็นการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เกิดความยั่งยืนนั้น จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า จากสภาพปัญหาที่เกิดจากบุตรหลาน และคนรุ่นหลังไม่ค่อยให้ความสนใจในการรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ใช้รูปแบบการปฏิบัติจริง ซึ่งอาจเป็นผลมาจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และความต้องการทางด้านรายได้ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน อีกทั้งยังขาดแรงกระตุ้นส่งเสริมให้คนรุ่นหลังให้ความสำคัญและความสนใจ จึงทำให้ผู้สูงอายุไม่มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่บุตรหลาน คนรุ่นหลัง หากการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และหากไม่มีช่องทางอื่นในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน อาจจะมีผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปโดยไม่รู้ตัว

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น ควรมีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังและผู้สนใจได้ศึกษา และอาจจะเป็นช่องทางหนึ่งให้บุตรหลาน คนรุ่นหลังและผู้สนใจ ได้รับแรงกระตุ้นความสนใจ อีกทั้งยังเป็นทางเลือกที่จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความยั่งยืนได้อีกทางหนึ่ง

สอดคล้องกับนางตุ้มทอง นาคคำ กล่าวว่า

“ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทำผ้าที่ตนทำอยู่ในปัจจุบัน ไม่ได้ได้รับความสนใจจากลูกหลาน จึงไม่มีโอกาสได้ถ่ายทอดให้ใคร นอกจากแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันกับน้องสาวและเพื่อนๆ ที่ทำเหมือนกัน ในอนาคตก็อาจจะสูญหายไป แต่ถ้าหากได้มีการรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บไว้ และเผยแพร่ออกไป อาจจะเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความยั่งยืนได้”

และสอดคล้องกับนายชัยวัฒน์ ธงภักดิ์

“ลูกหลานไม่ได้ให้ความสำคัญและไม่สนใจที่จะฝึกหัดทำจักสาน ในขณะที่สามารถนำมาเป็นอาชีพเสริมและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ เพราะคิดว่าทำงานอื่นได้รับค่าตอบแทนมากกว่า ซึ่งตนคิดว่าอาจจะเป็นเพราะภูมิปัญญาที่ตนทำอยู่ ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่มีค่าครองชีพสูง แต่หากต้องการที่จะทำให้ภูมิปัญญาเกิดความยั่งยืนได้นั้น คงต้องเขียนขึ้นมาเป็นเอกสาร เพื่อเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้อ่าน และศึกษา”

กล่าวโดยสรุป รูปแบบ และวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืนนั้น วิธีการถ่ายทอดที่มีความเหมาะสม ตัวแทนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าวิธีการปฏิบัติจริง เป็นวิธีที่เหมาะสมเนื่องจากวิธีการปฏิบัติจริง เป็นการ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และหากต้องการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต่อไป จำเป็นต้องมีทางเลือกหรือช่องทางในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นทางเลือกในการเผยแพร่ และกระตุ้นความสนใจของบุตรหลาน คนรุ่นหลัง ต่อไปในอนาคต และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีเวทีในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมการฝึกอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ฐานการสร้างรายได้ให้กับชุมชนจะนำไปสู่การเปิดเวทีให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนรุ่นหลังได้อีกทางหนึ่ง และพัฒนาความรู้ ส่งเสริมช่องทางการตลาดให้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

สรุปประเด็นที่ปรากฏจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
ดังนี้

1) ผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัย ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม (ต้น : กลาง : ปลาย) มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลังน้อยมาก และผู้สูงอายุแต่ละช่วงวัยมีบทบาทการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำอยู่นั้นไม่ได้รับความสนใจจากบุตรหลานคนรุ่นหลัง ในขณะที่ผู้สูงอายุต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้กับบุตรหลาน คนรุ่นหลัง เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้สูงอายุทำนั้นยังคงอยู่คู่ชุมชนสืบต่อไป ซึ่งหากมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นคนรุ่นหลังให้เกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น

2) การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุพบว่า กิจกรรมหรือโครงการ ที่หน่วยงานจัดทำขึ้นนั้น เป็นการฝึกอาชีพเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีอาชีพ แต่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ จึงทำให้การฝึกอาชีพใหม่ไม่เกิดความยั่งยืนในชุมชน และผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการฝึกอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นฐานการสร้างรายได้ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนปัจจุบัน และความต้องการของตลาดโดยไม่จำเป็นต้องฝึกอาชีพใหม่ และยังเป็นส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลังได้อีกทางหนึ่ง

3) การบันทึกรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านหัตถกรรมจักสานและหัตถกรรมทอผ้าของชุมชนตำบลโคกมั่งงอย ยังไม่มีใครบันทึกรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นตรงกันว่า การบันทึกรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จะเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลโคกมั่งงอย และอาจจะเป็นช่องทางที่สามารถกระตุ้นให้คนรุ่นหลังเกิดความสนใจมากขึ้น

4) รูปแบบและวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากประสบการณ์การเป็นผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นตรงกันว่า วิธีที่มีความเหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน และหัตถกรรมทอผ้า ซึ่งผู้ถ่ายทอดจะต้องอธิบายทุกขั้นตอนอย่างละเอียด พร้อมทั้งสาธิตให้ดู และให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเข้าใจและนำไปใช้งานได้จริง

5) การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นตรงกันว่า การฝึกอาชีพโดยเลือกอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมให้เป็นฐานในการสร้างรายได้ให้ชุมชนเปิดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับเยาวชน คนรุ่นหลัง รวมถึงการพัฒนาตัวแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความยั่งยืนได้

4.2 ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลการวิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า

4.2.1 ปัญหาด้านผู้ถ่ายทอด

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้ถ่ายทอด ในฐานะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และจากการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ดังนั้น ผู้ถ่ายทอดจำเป็นต้องอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอนต่อให้คนรุ่นหลัง ลูกหลานโดยไม่หวงความรู้ เพราะหากไม่มีการถ่ายทอดให้ลูกหลานได้เรียนรู้ไว้จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนสูญหายไป ซึ่งในปัจจุบันเยาวชน ลูกหลานรุ่นใหม่ ในชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากนัก เพราะคิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก

“ลำพังตนเองเป็นผู้บอกลูกหลานให้มาฝึกหัด ก็ไม่สามารถทำให้ลูกหลานหันมาให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาด้านการทอผ้าที่ตนเองทำได้ ต้องอาศัยหน่วยงาน เข้ามาส่งเสริมสนับสนุน หรือจัดเวทีสำหรับเปิดโอกาสการถ่ายทอด เพื่อเป็นการกระตุ้นลูกหลานและเยาวชนให้เกิดความสนใจมากขึ้น”

(นางทองแหวว ต่อชีพ)

“ไม่มีความรู้ที่จะทำการรวบรวมข้อมูลเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา”

(นางอารมณี ทาริน)

สรุปได้ว่า ปัญหาที่เกิดจากผู้ถ่ายทอด คือ ยังไม่มีโอกาสที่เป็นทางการ และไม่มีความรู้พอที่จะทำการรวบรวมเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ซึ่งบุตรหลาน เด็กเยาวชนรุ่นใหม่ประกอบอาชีพอื่น และไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะเป็นอาชีพเสริม และเพื่อการอนุรักษ์ไว้สืบทอดต่อไป

ดังนั้นการจัดทำการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการวิธีการขั้นตอนในการทำภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อเพิ่มช่องทางการเรียนรู้ การรับสารของเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ได้รับรู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองนั้น โดยการนำส่งเอกสารการรวบรวม ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปเผยแพร่ยังโรงเรียน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

4.2.2 ปัญหาด้านผู้รับการถ่ายทอด

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้รับการถ่ายทอด เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากคนรุ่นใหม่ ลูกหลานไม่สนใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เพราะคิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก และต้องใช้เวลาในการเรียนรู้นาน

“ลูกหลานไม่ค่อยให้ความสนใจกับการฝึกหัดการทอผ้า เพราะเอาเวลาไปทำงานอย่างอื่น หรือถ้าเป็นเด็กๆ ก็จะสนใจสื่อเทคโนโลยีมากกว่าความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น”

(นางคุ่มทอง นาคคำ)

นอกจากนี้ ปัญหาหนึ่งที่พบในด้านการขาดผู้รับการถ่ายทอดคือ ค่านิยม และทัศนคติของคนในชุมชน กล่าวคือ ลูกหลานเยาวชนคนรุ่นใหม่ คิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก และต้องใช้เวลาในการเรียนรู้นาน อีกทั้งเมื่อทำเสร็จแล้ว ก็ขายได้ในราคาถูก ไม่คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป

“ลูกหลานไม่ได้ให้ความสำคัญ และไม่สนใจที่จะฝึกหัดทำจักสานในฐานะที่สามารถนำมาเป็นอาชีพเสริมและสร้างรายได้ให้ครอบครัว เพราะคิดว่าทำงานอื่นได้รับค่าตอบแทนมากกว่า”

(นายชัยวัฒน์ ธงภักดี)

สรุปได้ว่า ปัญหาด้านผู้รับการถ่ายทอด คือการขาดผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งเกิดจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลทำให้ค่านิยม ทัศนคติเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยมีความคิดว่าการฝึกหัดทำภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นหัตถกรรมด้านจักสานหรือทอผ้า เป็นเรื่องยุ่งยาก เสียเวลา ใช้เวลานานในการฝึกหัดซึ่งหากปล่อยให้เป็นอย่างนี้เรื่อยไปไม่หาทางแก้ไข หรือหาวิธีการอนุรักษ์ไว้ก็อาจทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไป

4.2.3 ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาอุปสรรคด้านสภาพแวดล้อม แม้ว่าวัสดุอุปกรณ์ส่วนใหญ่สามารถหาได้ในชุมชน แต่มีวัสดุบางชนิดที่ไม่มีในชุมชน เช่น ต้นหวาย และไม้ไผ่ไร่ เป็นต้น ซึ่งจะต้องสั่งซื้อจากชุมชนอื่น เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านสถานที่ และสภาพแวดล้อมของชุมชนไม่เอื้อต่อการปลูกต้นไม้อ่างชนิด ซึ่งการสานกระติบข้าวจะเลือกใช้ไม้ไผ่ไร่เพราะเนื้อไม้มีความเหนียว และมีความทนทาน

“วัสดุบางชนิดเช่นต้นหวาย และไม้ไผ่ไร่ ต้องสั่งซื้อจากที่อื่น เพราะในชุมชนไม่มีใครปลูก และไม่มีสถานที่ปลูก”

(นางอารมณี ทาริม)

สรุปได้ว่า ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเพาะปลูกต้นไม้อ่างชนิด เพราะข้อจำกัดของสถานที่ ส่งผลทำให้การจักสานมีข้อจำกัดหรือมีปัญหาอุปสรรคในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ยากลำบากมากขึ้น

4.2.4 ปัญหาด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า ปัญหาด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ ยังไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควร เนื่องจากภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมการจักสาน และภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมทอผ้า ยังไม่มีการรวมกลุ่มสมาชิก จึงทำให้ยังไม่ได้รับการสนับสนุนในด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์อย่างเต็มที่ และยังไม่เป็นรูปธรรม

สรุปได้ว่า ปัญหาด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ หากต้องการได้รับการสนับสนุนส่งเสริมที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น จะต้องมีการรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อดำเนินการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.2.5 ปัญหาด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากบทสัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุ พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาให้การสนับสนุนส่งเสริมการฝึกอาชีพให้กับผู้สูงอายุในชุมชน แต่เป็นการฝึกอาชีพใหม่ที่ไม่ใช่ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน อีกทั้งอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม

สรุปได้ว่า ปัญหาด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาให้การสนับสนุน แต่ยังไม่ใช้การสนับสนุนอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แต่เดิม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

สรุปประเด็นที่ปรากฏจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1) เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ได้รับความสนใจจากเยาวชนคนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด จึงทำให้ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังไม่มีบทบาทในการถ่ายทอด อีกทั้งยังขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนเปิดเวทีเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ชุมชนมีข้อจำกัด สภาพแวดล้อมไม่เอื้อต่อการเพาะปลูกต้นไม้บางชนิด ที่จากเดิมเคยเพาะปลูกได้ในชุมชน อีกทั้งพื้นที่เพาะปลูกในชุมชนมีจำกัดส่งผลให้วัสดุที่ใช้หายากมากขึ้น และต้องพึ่งพาวัสดุจากแหล่งอื่นซึ่งส่งผลต่อต้นทุนในการผลิตตามมา

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมหรือโครงการไม่เอื้อต่อการสนับสนุนอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม อีกทั้งการจะขอรับการสนับสนุนงบประมาณจะต้องมีการรวมกลุ่มสมาชิก จึงจะสามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้

4.3 แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการจัดสนทนากลุ่มย่อย (focus group) โดยตัวแทนผู้สูงอายุ ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ในประเด็นแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นนี้เป็นการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อกำหนดโอกาสและความเป็นไปได้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสินค้าชุมชน ส่งเสริมการสร้างอาชีพ และรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้สูงอายุ ซึ่งตำบลโคกมั่งงอย มุ่งพัฒนาบนพื้นฐานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรากฐานของวิถีชีวิตชุมชนไปยังคนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

4.3.1 ความพอประมาณ จากการวิจัย พบว่า การที่ผู้สูงอายุในชุมชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างเป็นฐานการสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว เช่น การจักสาน การทอผ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ และมาจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน トラบจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ได้ให้ข้อมูลว่า เมื่อมีอายุมากขึ้นจึงหันมาทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งอาชีพที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในชุมชน และเหมาะสมกับสภาพร่างกายและวัยของตนเอง

4.3.2 ความมีเหตุผล จากการวิจัย พบว่า การที่ผู้สูงอายุในชุมชนได้เลือกทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นการประเมินความเหมาะสมของตนเองและชุมชนได้อย่างลงตัว โดยเลือกที่จะใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนเป็นหลัก และเลือกภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับตนเองนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว เพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยใช้เครื่องมือ เครื่องจักรที่มีความเหมาะสมกับสภาพภาพของตนเองและชุมชน

4.3.3 มีภูมิคุ้มกัน จากการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เพราะเมื่อตนเองมีสภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง ส่วนใหญ่ได้มีการเตรียมความพร้อมจากการเลือกอาชีพตามความถนัดและความเหมาะสมของตนเอง ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง และครอบครัวตามกำลังความสามารถ ถือเป็นการเตรียมความพร้อมแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนให้ลูกหลานได้

4.3.4 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

1) **เงื่อนไขความรู้** ผู้สูงอายุในชุมชน เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะต้องสืบทอดต่อไป จึงทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้มีความสามารถและช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการพัฒนาชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2) **เงื่อนไขคุณธรรม** ผู้สูงอายุในชุมชน ได้ยึดหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิต จึงมีความสามัคคีกันในการทำกิจกรรม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จากข้อมูลข้างต้น ผู้สูงอายุในชุมชนตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น **ความพอประมาณ** การรู้จักประมาณตน โดยการวิเคราะห์ความเหมาะสม และศักยภาพ เลือกอาชีพที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในชุมชน เหมาะสมกับสภาพร่างกายและวัยของตนเอง สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนได้รับการถ่ายทอดมาสู่การสร้างรายได้แบ่งเบาภาระครอบครัว **ความมีเหตุผล** การที่ผู้สูงอายุได้นำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างรายได้เสริมให้กับตนเองและครอบครัวนั้น เนื่องจากผู้สูงอายุได้ประเมินความเหมาะสมทั้งในด้านวัสดุ อุปกรณ์ ที่สามารถหาได้ในชุมชนและมีความเหมาะสมกับสภาพร่างกายและความถนัดของตน อีกทั้งมองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนเองได้ทำขึ้นนั้น ทั้งการจักสานหรือการทอผ้า สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เมื่อตนผลิตขึ้นมาก็สามารถขายให้กับคนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงได้ เนื่องจากเป็นสินค้าที่ทุกคนต้องใช้สอยในครัวเรือน และ **มีภูมิคุ้มกัน** ซึ่งผู้สูงอายุได้เตรียมความพร้อมให้กับตนเองในการเลือกอาชีพที่มีความเหมาะสม และตามความสามารถของตนที่ได้รับถ่ายทอดมา อีกทั้งการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาสู่การพัฒนาสร้างเป็นอาชีพก่อให้เกิดรายได้แบ่งเบาภาระของครอบครัวแล้ว ผู้สูงอายุยังได้ตระหนักถึงความยั่งยืนของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเลือก การประยุกต์ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีความเหมาะสม หากวัสดุอุปกรณ์ที่ได้จากธรรมชาติ ผู้สูงอายุจะให้ความสำคัญกับการปลูกทดแทนเพื่อไม่ให้เกิดการขาดแคลนหรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสินค้าจะผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้หรือลูกค้าที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

นอกจากนี้ ยังเน้นความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบอาชีพ ซึ่งผู้สูงอายุได้ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ ไม่เอาเปรียบลูกค้าหรือผู้บริโภค จะต้องได้สินค้าที่มีคุณภาพ มีความประณีต สวยงาม คงทน เหมาะสมกับราคา

สรุปได้ว่า “บทบาท” ผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุชุมชนโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ผู้สูงอายุมีข้อโดดเด่นในด้านการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพร่างกายของตนเองที่มีความเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีอายุมากขึ้นจึงหันมาทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน อีกทั้งผู้สูงอายุยังได้มีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความเหมาะสมกับสภาพของเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันได้อีกด้วย เช่น การทำเครื่องจักสานได้มีการประยุกต์ใช้วัสดุที่นำมาใช้ทดแทนวัสดุหายาก และเปลี่ยนมาใช้วัสดุที่ช่วยเพิ่มความคงทนแข็งแรงในการใช้งาน อีกทั้งในการทอผ้าผู้สูงอายุยังได้มีการคิดค้น ประยุกต์ลวดลายให้เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและกลุ่มผู้ใช้ และยังคิดค้นลวดลายการทอผ้าที่จะพัฒนาเป็นลวดลายที่แสดงถึงอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน คือการคิดค้นลวดลายละมั่ง ที่แสดงถึงที่มาของตำบลโคกมั่งงอย จึงนับว่าเป็นข้อโดดเด่นของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนข้อดีเกี่ยวกับ “บทบาท” ผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของผู้สูงอายุชุมชนโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ในด้านการนำเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมมาปฏิบัติ ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน เนื่องจากอายุมากแล้วการนำความรู้มาใช้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา นั้น บางครั้งต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือผู้ช่วยเข้ามาช่วยเหลือในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืน

4.4 ผลจากการค้นหาประเด็นปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหา

ผลจากการค้นหาประเด็นปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยเลือกอาสาสมัครเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

4.4.1 จากสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับบทบาทด้านผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงเห็นควรจัดทำเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และนำไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ของโรงเรียนในเขตอำเภอคอนสวรรค์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อความสะดวกและสอดคล้องกับความต้องการศึกษาค้นคว้าของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้า เพื่อสร้างอัตลักษณ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าจึงควรสร้างลายมัดหมี่เป็นลวดลายละมั่ง ตามชื่อตำบลโคกมั่งงอย

4.4.3 จากสภาพปัญหาการไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างอาชีพจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงควรให้มีการจัดตั้งกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหัตถกรรมจักสาน และกลุ่มหัตถกรรมทอผ้า

4.4.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาเป็นพี่เลี้ยง ช่วยดูแลระบบบริหารจัดการกลุ่มเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ไม่ให้เกิดการล่มสลาย

4.4.5 ควรกำหนดพื้นที่สาธารณะเพื่อปลูกต้นไม้ไว้ใช้ในชุมชนสำหรับกลุ่มหัตถกรรมจักสาน

4.5 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

จากการจัดสนทนากลุ่มย่อย (focus group) โดยตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และตัวแทนผู้นำชุมชน ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

4.5.1 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีความถนัดภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านหัตถกรรมจักสาน และด้านหัตถกรรมทอผ้า จัดตั้งกลุ่มเพื่อรับการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

4.5.2 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ไปขยายผลและเผยแพร่ให้รู้จักกันแพร่หลาย

4.5.3 กิจกรรม/โครงการที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาควรเน้นการส่งเสริมอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

4.5.4 หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ควรประสานเครือข่ายทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนเพื่อ
เป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนของชุมชน

4.5.5 ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การพัฒนา
ลวดลายการทอผ้าที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกานต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทลั้งษ์

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผล

การวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ เกี่ยวกับบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่สังคม ชุมชน รวมถึงสภาพปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อจัดทำข้อเสนอและเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก และวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participator Action Research : PAR) ซึ่งเป็นรูปแบบการวิจัยที่ประยุกต์เอาการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) กับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ผสมเข้าด้วยกัน สรุปผลการวิจัยแบ่งออกได้เป็น หัวข้อหลัก ดังนี้

5.1.1 บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การวิจัยนี้ศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชนโดยกำหนดหมู่บ้านละ 2 คน เป็นเพศชาย 5 คน เพศหญิง 5 คน และกระจายช่วงอายุตามกลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) 2) ผู้สูงอายุวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) 3) ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จากจำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน (หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10) ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุมากที่สุดในลำดับที่ 1-5

5.1.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ด้านข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) จำนวน 6 คน รองลงมาเป็นผู้สูงอายุในวัยกลาง (อายุ 70-79 ปี) จำนวน 3 คน และเป็นผู้สูงอายุในวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จำนวน 1 คน มีภูมิลำเนาอยู่ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นเกษตรกรทำไร่นา และมีอาชีพเสริมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน และหัตถกรรมทอผ้า มีประสบการณ์ด้านการทำงานภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ และจากการเรียนรู้กับคนในชุมชน ส่วนใหญ่ยึดเป็นอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังเมื่อมีอายุมากขึ้น

5.1.3 บทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการนำความรู้ถ่ายทอดสู่ชุมชน

ผู้สูงอายุให้ข้อมูลที่ตรงกันว่า เนื่องจากบุตรหลานคนรุ่นใหม่ มองว่าการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการทำให้ค่อนข้างยุ่งยาก และเมื่อทำเสร็จแล้วสินค้ามีราคาถูก จึงทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชุมชนนั้น เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จำกัดอยู่แค่ในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่

5.1.4 การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ชัดเจน เนื่องจากกิจกรรมหรือโครงการที่เคยเข้าร่วมนั้นไม่ได้มีลักษณะโครงการที่เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมผู้สูงอายุทั่วไป

5.1.5 การบันทึกรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนตำบลโคกมั่งงอย ยังไม่ได้มีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะไม่คาดคิดว่าจะต้องรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อใช้ในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ ซึ่งที่ผ่านมาการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นการถ่ายทอดโดยการสอนอธิบายขั้นตอนอย่างละเอียด สาธิต และผู้รับการถ่ายทอด ปฏิบัติตาม เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติได้จริง

5.1.6 ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) ปัญหาที่เกิดจากผู้ถ่ายทอด คือ ยังไม่มีโอกาสที่เป็นทางการและไม่มีความรู้พอที่จะทำการรวบรวมเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ ซึ่งบุตรหลาน เด็กเยาวชนรุ่นใหม่ ประกอบอาชีพอื่นและไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้รับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะเป็นอาชีพเสริม และเพื่อการอนุรักษ์ไว้สืบทอดต่อไป
- 2) ปัญหาด้านผู้รับการถ่ายทอด คือ การขาดผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งเกิดจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ไป ส่งผลทำให้ค่านิยม ทศนคติเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยมีความคิดว่าการฝึกหัดทำภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ว่า จะเป็นหัตถกรรมด้านจักสาน หรือทอผ้า เป็นเรื่องยุ่งยาก เสียเวลา ใช้เวลานานในการฝึกหัด ซึ่งหากปล่อยให้ เป็นแบบนี้เรื่อยไป ไม่หาทางแก้ไข หรือหาวิธีการอนุรักษ์ไว้ก็อาจทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไป
- 3) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม ที่ไม่เอื้อต่อการเพาะปลูกต้นไม้บางชนิดเพราะข้อจำกัดของสถานที่ ส่งผลทำให้การจักสานมีข้อจำกัด หรือมีปัญหาอุปสรรคในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ยากลำบากมากขึ้น
- 4) ปัญหาด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ หากต้องการได้รับการสนับสนุนส่งเสริมที่เป็น รูปธรรมมากขึ้น จะต้องมีการรวมกลุ่มสมาชิก เพื่อดำเนินการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 5) ปัญหาด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาให้การสนับสนุน แต่ยังไม่ใช้การสนับสนุนอาชีพ ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แต่เดิม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

5.1.7 แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในประเด็นแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวความคิดการพัฒนาชุมชนที่มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) ความพอประมาณ ผู้สูงอายุในชุมชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการสร้างเป็นฐานการสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว เช่น การจักสาน การทอผ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ และมาจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน トラาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ได้ให้ข้อมูลว่า เมื่อมีอายุมากขึ้นจึงหันมาทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งอาชีพที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในชุมชน และเหมาะสมกับสภาพร่างกายและวัยของตนเอง

2) ความมีเหตุผล ผู้สูงอายุในชุมชนได้เลือกทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นการประเมินความเหมาะสมของตนเองและชุมชนได้อย่างลงตัว โดยเลือกที่จะใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนเป็นหลัก และเลือกภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับตนเองนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว เพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยใช้เครื่องมือ เครื่องจักรที่มีความเหมาะสม กับสภาพภาพของตนเองและชุมชน

3) มีภูมิคุ้มกัน ผู้สูงอายุมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เพราะเมื่อตนเองมีสภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรง ส่วนใหญ่ได้มีการเตรียมความพร้อมจากการเลือกอาชีพตามความถนัดและความเหมาะสมของตนเอง ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง และครอบครัวตามกำลังความสามารถ ถือเป็น การเตรียมความพร้อมแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนให้ลูกหลานได้

4) เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

4.1) เงื่อนไขความรู้ ผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะต้องสืบทอดต่อไป จึงทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสามารถ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการพัฒนาชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

4.2) เงื่อนไขคุณธรรม ผู้สูงอายุในชุมชนได้ยึดหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิต จึงมีความสามัคคีกันในการทำกิจกรรม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5.1.8 ผลจากการค้นหาประเด็นปัญหา และหาแนวทางแก้ไขปัญหา

ผลจากการค้นหาประเด็นปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยเลือกอาสาสมัครเพื่อเป็นตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) จากสภาพปัญหาที่เกี่ยวกับบทบาทด้านผู้ถ่ายทอด และผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย จึงเห็นควรจัดทำเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และนำไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ของโรงเรียนในเขตอำเภอกอนสวรรค์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อความสะดวกและสอดคล้องกับความต้องการศึกษาค้นคว้าของผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมทอผ้า เพื่อสร้างอัตลักษณ์ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าจึงควรสร้างลายมัดหมี่เป็นลวดลายละมั่ง ตามชื่อตำบลโคกมั่งงอย

3) จากสภาพปัญหาการไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างอาชีพจากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงควรให้มีการจัดตั้งกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหัตถกรรมจักสาน และกลุ่มหัตถกรรมทอผ้า

4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาเป็นพี่เลี้ยง ช่วยดูแลระบบบริหารจัดการกลุ่มเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ไม่ให้เกิดการล่มสลาย

5) ควรกำหนดพื้นที่สาธารณะเพื่อปลูกต้นไม้ไว้ใช้เองในชุมชนสำหรับกลุ่มหัตถกรรมจักสาน

5.1.9 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

จากการจัดสนทนากลุ่มย่อย (focus group) โดยตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และตัวแทนผู้นำชุมชน ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีความถนัดภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านหัตถกรรมจักสาน และด้านหัตถกรรมทอผ้า จัดตั้งกลุ่มเพื่อรับการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

2) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ไปขยายผลและเผยแพร่ให้รู้จักกันแพร่หลาย

3) กิจกรรม/โครงการที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาควรเน้นการส่งเสริมอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

4) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ควรประสานเครือข่ายทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนของชุมชน

5) ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การพัฒนาลวดลายการทอผ้าที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

5.2 อภิปรายผล

สำหรับการอภิปรายผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) บทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือการนำความรู้ถ่ายทอดสู่ชุมชน 2) ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังต่อไปนี้

5.2.1 บทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการนำความรู้ถ่ายทอดสู่ชุมชน

บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า ยังไม่ได้รับความสนใจจากบุตรหลาน คนรุ่นใหม่ เนื่องจากถูกมองว่าเป็นการทำที่ค่อนข้างยุ่งยาก และขายได้ราคาถูก จึงทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ชุมชนนั้น เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จำกัดอยู่แคในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่

ซึ่งสอดคล้องกับ จิรันธิน วังษ์วีรัตน์ และสุรีย์ ธรรมิกบวร (ออนไลน์) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานต้นไหลตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลคำไหล อำเภอสรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า มีปัญหาด้านการสืบทอดภูมิปัญญาจักสานต้นไหล มีการสืบทอดน้อยลง คนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสำคัญเนื่องจากมีกิจกรรมอื่นๆ ที่เบียดเบียนความสนใจในการทำมากกว่า คือ การไปทำงานในชุมชนเมืองหรือใช้เวลาว่างในการทำงานประเภทอื่นที่สามารถสร้างรายได้ดีกว่า

สรุปประเด็นที่ปรากฏเกี่ยวกับบทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ผู้สูงอายุในแต่ละช่วงวัย ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม (ต้น:กลาง:ปลาย) มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กับคนรุ่นหลังน้อยมาก และผู้สูงอายุแต่ละช่วงวัยมีบทบาทการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำอยู่นั้นไม่ได้รับความสนใจจากบุตรหลาน คนรุ่นหลัง ในขณะที่ผู้สูงอายุต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้กับบุตรหลาน คนรุ่นหลัง เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้สูงอายุทำนั้นยังคงอยู่คู่ชุมชนสืบต่อไป ซึ่งหากมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีเวทีถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระตุ้นคนรุ่นหลังให้เกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น

2) การเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ พบว่า กิจกรรมหรือโครงการที่หน่วยงานจัดทำขึ้นนั้น เป็นการฝึกออาชีพเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีอาชีพ แต่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ จึงทำให้การฝึกอชีพใหม่ไม่เกิดความยั่งยืนในชุมชน และผู้สูงอายุมีความคิดเห็นว่าหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการฝึกอชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นฐานการสร้างรายได้ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนปัจจุบัน และความต้องการของตลาด โดยไม่จำเป็นต้องฝึกอชีพใหม่ และยังเป็นส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลังได้อีกทางหนึ่ง

3) การบันทึกรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านหัตถกรรมจักสานและหัตถกรรมทอผ้าของชุมชน ตำบลโคกมั่งงอย ยังไม่มีใครบันทึกรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นตรงกันว่า การบันทึกรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จะเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลโคกมั่งงอย และอาจจะเป็นช่องทางที่สามารถกระตุ้นให้คนรุ่นหลังเกิดความสนใจมากขึ้น

4) รูปแบบ และวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากประสบการณ์การเป็นผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นตรงกันว่า วิธีที่มีความเหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน และหัตถกรรมทอผ้า ซึ่งผู้ถ่ายทอดจะต้องอธิบายทุกขั้นตอนอย่างละเอียด พร้อมทั้งสาธิตให้ดู และให้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดเกิดความเข้าใจและนำไปใช้งานได้จริง

5) การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน ผู้สูงอายุมีความคิดเห็นตรงกันว่า การฝึกอาชีพโดยเลือกอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมให้เป็นฐานในการสร้างรายได้ให้ชุมชน เปิดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับเยาวชน คนรุ่นหลัง รวมถึงการพัฒนาตัวแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความยั่งยืนได้

ซึ่งสอดคล้องกับ ยศพร บรรเทิงสุข (2556) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวาสัน อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาเอกลักษณ์เฉพาะของภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนบ้านหม้อ และเสนอแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า การจัดการพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาในระยะเวลาที่ผ่านมา 40 ปีนั้น ยังไม่สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มผู้ผลิตภาชนะดินเผาแบบดั้งเดิม นอกจากนั้น พบว่ายังมีปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้เกิดปัญหามากมาย ดังนั้นการที่จะคงรักษาภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวาสัน อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม จึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยให้ความสำคัญกับชุมชนต่อวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม

และสอดคล้องกับ จิรันธนิน วงษ์วีรัตน์ และสุรีย์ ธรรมิกบวร (ออนไลน์) ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานต้นไทร ตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนตำบลคำไทร อำเภอสว่างเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า แนวทางการทำงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า องค์กรบริหารส่วนตำบล ควรจัดทำแผนงานหรือโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นการลงพื้นที่สำรวจและจัดเก็บข้อมูลความต้องการที่แท้จริงจากคนในชุมชน และควรส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนในระดับครอบครัวก่อน

เป็นอันดับแรก เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ซึมซับ มีความรักและหวงแหนในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง อันจะส่งผลให้การสืบทอดองค์ความรู้การจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไหลเป็นมรดกภูมิปัญญาต่อไปยังอนุชนรุ่นหลังได้

และสอดคล้องกับ บังอร ฉัตรรุ่งเรือง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมเครื่องเงินในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า จุดแข็งของผู้ประกอบการ คือ ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านเครื่องเงินมาจากบรรพบุรุษ ด้านราคาผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับท้องตลาด อีกทั้งผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองคุณภาพจากหน่วยงานทางภาครัฐ

5.2.2 ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ปัญหาที่เกิดจากผู้ถ่ายทอด คือ ยังไม่มีโอกาสที่เป็นทางการ และไม่มีความรู้พอที่จะทำการรวบรวมเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งจากปัญหาดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ซึ่งบุตรหลาน เด็กเยาวชนรุ่นใหม่ประกอบอาชีพอื่น และไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะเป็นอาชีพเสริม และเพื่อการอนุรักษ์ไว้สืบทอดต่อไป

2) ปัญหาด้านผู้รับการถ่ายทอด คือ การขาดผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งเกิดจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลทำให้ค่านิยม ทักษะคติเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยมีความคิดว่าการฝึกหัดทำภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่จำเป็นหรือหัตถกรรมด้านจักสาน หรือทอผ้า เป็นเรื่องยุ่งยาก เสียเวลา ใช้เวลานานในการฝึกหัด ซึ่งหากปล่อยให้เป็นอย่างนี้เรื่อยไป ไม่หาทางแก้ไข หรือหาวิธีการอนุรักษ์ไว้ก็อาจทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไป

3) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม ที่ไม่เอื้อต่อการเพาะปลูกต้นไม้บางชนิด เพราะข้อจำกัดของสถานที่ส่งผลทำให้การจักสานมีข้อจำกัด หรือมีปัญหาอุปสรรคในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่ยากลำบากมากขึ้น

4) ปัญหาด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ หากต้องการได้รับการสนับสนุนส่งเสริมที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น จะต้องมีการรวมกลุ่มสมาชิก เพื่อดำเนินการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5) ปัญหาด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาให้การสนับสนุน แต่ยังไม่ใช่การสนับสนุนอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แต่เดิม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

สรุปประเด็นที่ปรากฏเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1) เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากเยาวชน คนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นผู้รับการถ่ายทอด จึงทำให้ผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังไม่มีบทบาทในการถ่ายทอด อีกทั้งยังขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนเปิดเวทีเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ชุมชนมีข้อจำกัด สภาพแวดล้อมไม่เอื้อต่อการเพาะปลูกต้นไม้บางชนิด ที่จากเดิมเคยเพาะปลูกในชุมชนได้ อีกทั้งพื้นที่ที่เพาะปลูกในชุมชนมีจำกัดส่งผลทำให้วัสดุที่ใช้หายากมากขึ้น และต้องพึ่งพาวัสดุจากแหล่งอื่นซึ่งส่งผลต่อต้นทุนในการผลิตตามมา

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรม หรือโครงการไม่เอื้อต่อการสนับสนุนอาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม อีกทั้งการจะขอรับการสนับสนุนงบประมาณจะต้องมีการรวมกลุ่มสมาชิก จึงจะสามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้

ซึ่งสอดคล้องกับ จิรันธนิน วงษ์วีรัตน์ และสุรีย์ ธรรมิกบวร (ออนไลน์) ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานต้นไทร ตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลคำไหล อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาด้านปัญหาและอุปสรรคที่กระทบต่อการส่งเสริมการทำงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาการจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไทร พบว่า มีปัญหา 4 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านการสืบทอดภูมิปัญญาจักสานต้นไทร 2) ปัญหาด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ 3) ปัญหาด้านวัตถุดิบ 4) ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์

และสอดคล้องกับ บังอร ฉัตรรุ่งเรือง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมเครื่องเงินในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัญหาที่พบคือขาดบุคคลที่สืบทอดทางด้านการทำเครื่องเงิน ผู้ประกอบการบางรายขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านตราสินค้าหรือบรรจุภัณฑ์ ไม่มีการส่งเสริมการขายและการตลาด อีกทั้งไม่สามารถควบคุมราคาของเม็ดเงินได้

5.2.3 แนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในประเด็นแนวทางการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นฐานการสร้างรายได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) ความพอประมาณ ผู้สูงอายุในชุมชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการสร้างเป็นฐานการสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว เช่น การจักสาน การทอผ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ และมาจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน トラบจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ได้ให้ข้อมูลว่า เมื่อมีอายุมากขึ้นจึงหันมาทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งอาชีพที่มีความสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตในชุมชน และเหมาะสมกับสภาพร่างกายและวัยของตนเอง สอดคล้องกับ บังอร ฉัตรรุ่งเรือง (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบริบทและศักยภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมเครื่องเงินใน

จังหวัดเชียงใหม่ วิเคราะห์ความสอดคล้องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมเครื่องเงินในจังหวัดเชียงใหม่และเพื่อสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน ระดับประเทศสู่สากล ผลการศึกษาพบว่า ในการวิเคราะห์ตามหลักเกณฑ์ในการบริหารจัดการธุรกิจหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินนั้น พบว่า จุดแข็งของผู้ประกอบการคือ ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านเครื่องเงินมาจากบรรพบุรุษ ด้านราคาผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมกับท้องตลาด อีกทั้งผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองคุณภาพจากหน่วยงานทางภาครัฐ ส่วนปัญหาที่พบ คือ ขาดบุคคลที่สืบทอดทางด้านการทำเครื่องเงิน ผู้ประกอบการบางรายขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านตราสินค้า หรือบรรจุภัณฑ์ ไม่มีการส่งเสริมการขายและการตลาด อีกทั้งไม่สามารถควบคุมราคาของเม็ดเงินได้

และสอดคล้องกับ จิรันธนิน วงษ์วีรัตน์ และสุรีย์ ธรรมิกบวร (ออนไลน์) ได้ศึกษาเรื่อง การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานต้นไผ่ ตามแนวทางหลักเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลคำไหล อําเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี แนวทางการทำงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ควรจัดทำแผนงานหรือโครงการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เน้นการลงพื้นที่สำรวจและจัดเก็บข้อมูลความต้องการที่แท้จริงจากคนในชุมชน และควรส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการปลูกจิตสำนึกให้กับเด็กและเยาวชนในระดับครอบครัวก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความซึมซับ มีความรักและหวงแหนในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง อันจะส่งผลให้การสืบทอดองค์ความรู้การจักสานผลิตภัณฑ์จากต้นไผ่เป็นมรดกภูมิปัญญาต่อไปยังอนุชนรุ่นหลังได้

2) ความมีเหตุผล ผู้สูงอายุในชุมชนได้เลือกทำอาชีพเสริมที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นการประเมินความเหมาะสมของตนเองและชุมชนได้อย่างลงตัว โดยเลือกที่จะใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชนเป็นหลัก และเลือกภูมิปัญญาที่เหมาะสมกับตนเองนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว เพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยใช้เครื่องมือเครื่องจักรที่มีความเหมาะสมกับสภาพของตนเองและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ กันตยา มานะกุล (2550 : 46) ได้กล่าวว่า การที่จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องเริ่มจากความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง อะไรและมีหลักการสำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจน เห็นถึงประโยชน์จากการที่จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จึงจะเกิดความสนใจที่จะทดลองนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเอง ทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตต่างๆ ร่วมกับผู้อื่นโดยคำนึงถึงการพึ่งพาตนเองเป็นเบื้องต้น

3) มีภูมิคุ้มกัน ผู้สูงอายุมิคุ้มกันที่ดีในตัว เพราะเมื่อตนเองมีสภาพร่างกายที่ไม่แข็งแรงส่วนใหญ่ได้มีการเตรียมความพร้อมจากการเลือกอาชีพตามความถนัดและความเหมาะสมของตนเอง ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังสามารถสร้างรายได้ด้วยตนเอง และครอบครัวตามกำลังความสามารถ

ถือเป็นการเตรียมความพร้อมแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนให้ลูกหลานได้ ซึ่งสอดคล้องกับ สายพิณ สังคีตศิลป์ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญา งานหัตถกรรมสาขาศิลปะประดิษฐ์ของจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีการนำ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินธุรกิจได้อย่างถูกต้อง เน้นความซื่อสัตย์ ไม่โลภ สุจริต ใช้เครื่องมือเครื่องมือนวัตกรรมที่คิดค้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดหาวัตถุดิบภายในชุมชน โดยคำนึงถึงคุณภาพและการนำไปใช้อย่างคุ้มค่า เน้นการตอบสนองตลาดภายในท้องถิ่น ในประเทศและต่างประเทศตามลำดับ ส่งผลให้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นคงอยู่สืบต่อไป

4) เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

เงื่อนไขความรู้ ผู้สูงอายุในชุมชนเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา และภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะต้องสืบทอดต่อไป จึงทำให้ผู้สูงอายุเป็นผู้มีความสามารถ และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการพัฒนาชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

เงื่อนไขคุณธรรม ผู้สูงอายุในชุมชนได้ยึดหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมีคุณธรรม จริยธรรม ในการดำรงชีวิต จึงมีความสามัคคีกันในการทำกิจกรรม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์สืบทอดสู่คนรุ่นหลัง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการจัดการความรู้กับชาวบ้านโดยการนำความรู้เผยแพร่ออกมาให้เหมาะสมสอดคล้องกับความสนใจของผู้รับสาร
- 2) ควรจัดเวทีที่เหมาะสมเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) ควรให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้สูงอายุนำไปใช้ในการพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ในระบบการศึกษาและผลักดันให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนมาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 5) ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมารวบรวมเพื่อเผยแพร่ให้ได้มากขึ้น
- 6) ควรศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาต่อยอดการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความเป็นสากลและน่าสนใจมากขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ

- 1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีความถนัดภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านหัตถกรรมจักสาน และด้านหัตถกรรมทอผ้า จัดตั้งกลุ่มเพื่อรับการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป
- 2) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ไปขยายผลและเผยแพร่ให้รู้จักกันแพร่หลาย
- 3) กิจกรรม/โครงการที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาควรเน้นการส่งเสริมอาชีพที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน
- 4) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ควรประสานเครือข่ายทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนเพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนของชุมชน
- 5) ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การพัฒนาตลาดการทอผ้าที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกานต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทลั้งษ์

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาชุมชน. (ออนไลน์) รายงานคุณภาพชีวิตคนชัยภูมิ 2558. เข้าถึงเมื่อ 10 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้จาก www.cdd.go.th/web/chaiyaphum/admin/media/media_id225.pdf
- กระทรวงสาธารณสุข (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 24 ตุลาคม 2559 เข้าถึงได้จาก http://203.157.182.19/hdc/reports/report.php?source=populationpyramid.php&cat_id=ac4eed1bddb23d6130746d62d2538fd0&id=db4e8d42e1234a75bd03d430c31feb2f
- กันตยา มานะกุล (2550). การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านจอมจันทร์ หมู่ที่ 2 ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. ปรินท์งานพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กานดา เตชะชั้นหมาก (2556). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- จิติกานต์ จินารักษ์ (2551). กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูประสิทธิ์ ฉาวร กรณีศึกษาชุดเพ็ญเพลงพาทย์ระนาดเอก, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วัฒนธรรมศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิรันธนิ นวษัรวิรัตน์ และสุรีย์ ธรรมิกบวร (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 พ.ย. 2559 เข้าถึงได้จาก http://mis.cola.kku.ac.th/files/gs28_attachment_files/files/2196/19.%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%98%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%99_%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B8%A9%E0%B9%8C%E0%B8%A3%E0%B8%A7%E0%B8%B5%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%99%E0%B9%8C.pdf?1433394818
- ดวงฤทัย อรรถแสง (2552). กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บังอร ฉัตรรุ่งเรือง (2553). การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาเครื่องเงินของจังหวัดเชียงใหม่. เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2559 เข้าถึงได้จาก <http://www.research.cmru.ac.th/2014/ris/resout/arc/NRCT-15-HUSO-15-53-FULL.pdf>
- ปฐม นิคมานนท์ (2538). การวิจัยทางการศึกษาและการวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ชมรมผู้สนใจงานวิจัยทางการศึกษา.
- ปราณี ตันตยานุบุตร (2551). ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- ยศพร บันเทิงสุข (2556). การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รศรินทร์ เกรย์ และคณะ (2556). มโนทัศน์ใหม่เชิงนิยามผู้สูงอายุ มุมมองจิตวิทยาสังคมและสุขภาพ.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รุ่ง แก้วแดง (2543). ปฏิบัติการศึกษไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร (2542). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. ลพบุรี : สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- วิกิพีเดีย. (ออนไลน์) เข้าถึงเมื่อ 23 กันยายน 2559 เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/>
- สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2557. เข้าถึงเมื่อ 20 ตุลาคม 2559. เข้าถึงได้จาก <http://thaitgri.org/?p=36746>
- สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2559. เข้าถึงเมื่อ 14 ธันวาคม 2560. เข้าถึงได้จาก
http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1512367202-108_0.pdf
- สมพร เทพสิทธา. (2550). การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์.
- สายพิน สักดิ์ศิลป์ (2554). การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
งานหัตถกรรมสาขาศิลปะประดิษฐ์ของจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ฉบับที่ 9 (2545-2549). กรุงเทพฯ : เศรษฐสภาลาดพร้าว.
- _____. (2549). คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (พิมพ์ครั้งที่ 3).
- สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. (2550). คู่มือระบบหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ (กองทุน
หลักประกันสุขภาพองค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล). กรุงเทพฯ : บริษัทศรีเมืองการพิมพ์.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2552). การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดกิจกรรม
การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อม
เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกันต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทสังข์

ภาคผนวก

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกานต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทลั้งษ์

ภาคผนวก ก.

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Form)

โครงการวิจัยเรื่อง

บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า ประจำปีงบประมาณ 2560

คณะผู้วิจัย	นางสาวโชติกา สิงหาเทพ	หัวหน้าคณะวิจัย
	นางสาวธนิกันต์ ศรีจันทร์	นักวิจัย
	นางสาวเสาวนีย์ จันทสังข์	นักวิจัย

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้มี 2 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 สัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัญหา อุปสรรค
ในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

การบันทึกข้อมูล (ผู้วิจัย) (จดบันทึก, บันทึกเสียง)

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย).....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล

อายุ.....ปี เพศ..... อาชีพ.....

ระดับการศึกษา..... ชื่อหมู่บ้าน.....

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

บอกเล่าประสบการณ์การทำงาน

.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ 2 เพื่อศึกษาบทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัญหา อุปสรรค
ในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทบาทผู้สูงอายุในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์การถ่ายทอด
ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็น ดังนี้

1. ท่านมีบทบาทอย่างไรในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการนำความรู้ถ่ายทอดสู่ชุมชน เช่น

ถ่ายทอดในครอบครัว/กลุ่ม

.....
.....
.....

2. ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือไม่
และท่านมีบทบาทอย่างไร /มีความต่อเนื่องสม่ำเสมอในการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการที่เกี่ยวข้องกับการ
อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....
.....

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลโคกมั่งงอยมีอยู่หลายด้าน ได้แก่ 1) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม เช่น
ทอผ้าไหมพรม หมอนชิต เป็นต้น 2) ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูกต้นปอเทืองเพื่อฟื้นฟูสภาพดิน
เป็นต้น 3) ด้านองค์กรชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าไหมพรม กลุ่มหมอนชิต เป็นต้น ท่านทำภูมิปัญญาด้านใด
เพราะเหตุใด และทำไมแล้วก็เป็น

4. ท่านได้มีการบันทึกหรือรวบรวมไว้หรือไม่

- ใครทำหน้าที่รวบรวมเรื่องนี้ / ถ้ายังไม่มีกรรวบรวมเพราะเหตุใด

- ความรู้ภูมิปัญญาลักษณะนี้มีใครทำบ้างท่านเป็นคนแรกในชุมชนที่ทำเรื่องนี้หรือไม่ / ถ้าไม่ใช่คนแรก
ท่านเรียนรู้จากใคร

- สิ่งที่ท่านทำแตกต่างไปจากสิ่งที่เรียนรู้มาหรือไม่ อย่างไร

- เพราะเหตุใดจึงมีความแตกต่าง มีความเหมือนความต่างกันในระยะเยียดอย่างไร

5. ท่านมีบทบาทในการมีส่วนร่วมการวางแผนการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนในอนาคตหรือไม่ อย่างไร

6. ท่านมีรูปแบบ และวิธีการอย่างไรในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากวิธีการถ่ายทอด 2 รูปแบบ คือ

6.1 วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนและปฏิบัติตาม

6.2 วิธีการปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง

7. ท่านคิดว่าจะมีวิธีอย่างไรที่จะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการพัฒนา และเกิดความยั่งยืนต่อไป

ปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นดังต่อไปนี้

1. ด้านผู้ถ่ายทอด

1.1 ในฐานะท่านเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ท่านคิดว่าท่านมีข้อจำกัดในการถ่ายทอดหรือไม่ อย่างไร เช่น ต้องการถ่ายทอดเฉพาะคนในครอบครัว เป็นต้น

1.2 ท่านได้มีการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาต่อคนอื่นหรือไม่ ถ้าต้องเตรียมตัวก่อน ท่านทำอย่างไรบ้าง และท่านคิดว่าอะไรเป็นปัญหาอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

2. ด้านผู้รับการถ่ายทอด

2.1 ท่านคิดว่าในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร

2.2 ท่านคิดว่าคนรุ่นใหม่จะสามารถนำความรู้จากการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การพัฒนาให้เป็นอาชีพที่ยั่งยืนได้หรือไม่ อย่างไร

2.3 ท่านคิดว่าคนกลุ่มใดควรจะเป็นผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาฯ มากที่สุด และกลุ่มใต้น้อยที่สุด เพราะเหตุใดจึงคิดเช่นนั้น

3. ด้านสภาพแวดล้อม

3.1 ท่านคิดว่าสิ่งแวดล้อมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไรบ้าง เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

4. ด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์

4.1 ท่านได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานใดหรือไม่ อย่างไร/งบประมาณที่ได้รับใช้ทำอะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่เพียงพอท่านมีวิธีการแสวงหางบประมาณอย่างไร หรือทำเท่าที่มี และผลเป็นอย่างไร

4.2 วัสดุอุปกรณ์ใดบ้างที่ท่านสามารถจัดหาได้จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน และวัสดุอุปกรณ์ใดบ้างที่ไม่สามารถหาได้ในชุมชน ซึ่งต้องซื้อหามาจากภายนอก

5. ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5.1 ท่านได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกหรือไม่ อย่างไร

- ถ้ามี หน่วยงานใดบ้างที่เข้ามาสนับสนุน
- หน่วยงานเข้ามาสนับสนุนในด้านใด
- ผลจากการสนับสนุนเป็นอย่างไรบ้าง
- ถ้าไม่มี เหตุใดจึงไม่ได้รับการสนับสนุน
- ถ้ามีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนในอนาคตท่านต้องการให้เขาสนับสนุนเรื่องใดบ้าง

5.2 ท่านเคยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนากับหน่วยงานภายนอกหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลเป็นอย่างสูง

ภาคผนวก ข.

ตารางวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อความกับวัตถุประสงค์โดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC)
เรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

วัตถุประสงค์	ข้อความ	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ต่อความสอดคล้องระหว่าง ข้อความกับวัตถุประสงค์			รวม	IOC	แปลผล
		คนที่1	คนที่2	คนที่3			
1. เพื่อศึกษา บทบาท ผู้สูงอายุใน การถ่ายทอด ภูมิปัญญา ท้องถิ่น	1. ท่านมีบทบาทอย่างไรในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการนำความรู้ถ่ายทอด สู่ชุมชน เช่น ถ่ายทอดในครอบครัว/กลุ่ม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	2. ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือไม่ และท่านมีบทบาทอย่างไร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลโคกมั่งงอยมีอยู่ หลายด้าน ได้แก่ 1) ด้านอุตสาหกรรมและ หัตถกรรม เช่น ทอผ้าไหมพรม หมอนขิด 2) ด้านเกษตรกรรม เช่น การเพาะปลูกต้น ปอเทืองเพื่อฟื้นฟูสภาพดิน เป็นต้น 3) ด้านองค์กรชุมชนเช่น กลุ่มทอผ้าไหมพรม กลุ่มหมอนขิด เป็นต้นท่านทำภูมิปญญาด้านใด เพราะเหตุใด และทำมาแล้วกี่ปี	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	4. ท่านมีการรวบรวมภูมิปัญญา/มีการคัดเลือก ตรวจสอบความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านหรือ นักวิชาการหรือไม่	-1	0	+1	0	0.00	ปรับปรุง
	5. ท่านมีบทบาทในการมีส่วนร่วมการวาง แผนการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนในอนาคต หรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	6. ท่านมีรูปแบบ และวิธีการอย่างไรในการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จากวิธีการ ถ่ายทอด 2 รูปแบบ คือ	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้
	6.1วิธีสาธิต คือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบาย ทุกขั้นตอนและปฏิบัติตาม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	6.2 วิธีการปฏิบัติจริงคือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้
	7. ท่านคิดว่าจะมีวิธีอย่างไรที่จะทำให้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นได้รับการพัฒนา และเกิดความ ยั่งยืนต่อไป	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

วัตถุประสงค์	ข้อความคำถาม	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อความสอดคล้องระหว่างข้อความคำถามกับวัตถุประสงค์			รวม	IOC	แปลผล
		คนที่1	คนที่2	คนที่3			
2. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	1. ด้านผู้ถ่ายทอด						
	1.1 ในฐานะท่านเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ท่านคิดว่าท่านมีข้อจำกัดในการถ่ายทอดหรือไม่ อย่างไร เช่น ต้องการถ่ายทอดเฉพาะคนในครอบครัว เป็นต้น	+1	+1	0	2	0.67	ใช้ได้
	1.2 ท่านมีความพร้อม หรือมีวิธีการในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ชุมชนอย่างไร	+1	0	+1	2	0.67	ใช้ได้
	2. ด้านผู้รับการถ่ายทอด						
	2.1 ท่านคิดว่าในปัจจุบันคนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญกับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	2.2 ท่านคิดว่าคนรุ่นใหม่จะสามารถนำความรู้จากการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การพัฒนาให้เป็นอาชีพที่ยั่งยืนได้หรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	3. ด้านสภาพแวดล้อม						
	3.1 ท่านคิดว่าในด้านกระบวนการผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำอยู่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ อย่างไร เช่น ขาดเทคโนโลยีช่วยในการบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น	-1	0	0	-1	-0.33	ปรับปรุง
	3.2 ท่านคิดว่าสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างไรบ้าง	1	0	0	1	0.33	ปรับปรุง
	4. ด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์						
4.1 ท่านได้ใช้งบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานใดหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้	
4.2 ด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ท่านสามารถจัดหาได้จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนหรือไม่	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้	
5. ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง							
5.1 ท่านได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้	
5.2 ท่านเคยเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนากับหน่วยงานภายนอกหรือไม่ อย่างไร	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้	

ภาคผนวก ค.

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

1. อาจารย์ ดร.วรรณิตร วรวิวรรณ
อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
2. อาจารย์ ดร.เบญจวรรณ บุญโทแสง
อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
3. อาจารย์พิงรัก ริยะขัน
อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนาชุมชน
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกานต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทลั้งษ์

“บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย
อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ” โดย อ.โชติกา สิงหาเทพ อ.ธนิกันต์ ศรีจันทร์ อ.เสาวนีย์ จันทสังข์

ภาคผนวก ง.

เอกสารเผยแพร่

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

เอกสารนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง

บทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า ประจำปีงบประมาณ 2560

เอกสารเผยแพร่

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสาน

1. นายประเสริฐ บุญเกื้อ	หมู่ 2 บ้านโคกมั่งงอย
2. นางอารมณี ทาริน	หมู่ 3 บ้านโคกมั่งงอย
3. นายถนอม ขอดคำ	หมู่ 3 บ้านโคกมั่งงอย
4. นายทอง รอนยุทธ	หมู่ 10 บ้านโคกมั่งงอย
5. นายชัยวัฒน์ ธงภักดิ์	หมู่ 4 บ้านหนองโน
6. นายสุข คองพวก	หมู่ 12 บ้านหนองโน

ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้า

1. นางต๋มทอง นาคคำ	หมู่ 2 บ้านโคกมั่งงอย
2. นางทองแหว ต่อชีพ	หมู่ 10 บ้านโคกมั่งงอย
3. นางสาวทอง กิ่งสุวรรณ	หมู่ 4 บ้านหนองโน
4. นางสมัย ประยูรหาญ	หมู่ 12 บ้านหนองโน

ผู้นำชุมชน

1. นายพินิจ ไสยาสัน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2
2. นางทอง ต่อติด	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3
3. นายวิเชียร อุดมทรัพย์	กำนันตำบลโคกมั่งงอย
4. นายณัฐพล คำหวาน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10
5. นายภูวนศ ทวีทรัพย์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12

คณะผู้วิจัย

นางสาวโชติกา สิงหาเทพ	หัวหน้าคณะวิจัย
นางสาวธนิกานต์ ศรีจันทร์	นักวิจัย
นางสาวเสาวนีย์ จันทสังข์	นักวิจัย

เอกสารนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง

บทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า ประจำปีงบประมาณ 2560

คำนำ

จากผลการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ จึงได้ทำการรวบรวมองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในชุมชน จำนวน 10 ราย จาก 5 หมู่บ้าน ได้แก่ 1) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่2) 2) บ้านโนนประดู่ (หมู่3) 3) บ้านหนองโน (หมู่4) 4) บ้านหนองโน (หมู่12) และ 5) บ้านโคกมั่งงอย (หมู่10) โดยได้รับรวบรวมมือจากตัวแทนผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชนเป็นอย่างดีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและพัฒนา นำมาสู่การรวบรวมเป็นเอกสารเผยแพร่เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลโคกมั่งงอย เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดความยั่งยืน และนำไปเผยแพร่แก่เยาวชน และผู้สนใจต่อไป

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์จังหวัดชัยภูมิ จะเป็นประโยชน์และนำไปสู่การพัฒนาต่อไป

ในท้ายที่สุดนี้ คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้แทนผู้สูงอายุทุกท่าน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 และกำนันตำบลโคกมั่งงอย ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการถ่ายทอดความรู้ ให้ข้อมูล รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

คณะผู้วิจัย

สารบัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการจักสาน	1
การจักสานกระติบข้าว	1
การจักสานมวนึ่งข้าว	3
การจักสานกระดัง	4
การจักสานไซดักปลา	5
ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้า	6

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน

หัตถกรรมเครื่องจักสานนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน งานจักสานหรือเครื่องจักสานเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ของคนในชุมชน และยังแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของคนในชุมชน ในการใช้ความสามารถมาสู่การประยุกต์วัสดุจากไม้ไผ่ มาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต หัตถกรรมเครื่องจักสานในตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ได้มีการพัฒนาตามยุคสมัย โดยอาศัยการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง และเกิดจากการเรียนรู้จากการพบเห็นได้ในชุมชน ซึ่งอาศัยวิธีการฝึกหัดและบอกเล่า

ในปัจจุบัน พบว่า หัตถกรรมเครื่องจักสานได้มีการพัฒนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการผลิตให้สอดคล้องกับยุคสมัย และเพื่อช่วยให้เกิดความทนทาน ง่ายต่อการใช้งาน เช่น การทำไซดักปลา ได้มีการประยุกต์นำลวดมาใช้เป็นส่วนประกอบของโครง เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า หัตถกรรมเครื่องจักสานที่มีในชุมชนตำบลโคกมั่งงอยนั้น ยังเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานที่พบในตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ กระจิบข้าว มวยนึ่งข้าว กระจัง ไซดักปลา เป็นต้น

1.1 การจักสานกระจิบข้าว

กระจิบข้าวเป็นภาชนะสำหรับใช้บรรจุข้าวเหนียว ทุกพื้นที่ที่รับประทานข้าวเหนียวโดยเฉพาะในภาคอีสาน ซึ่งชาวอีสานนิยมบริโภคข้าวเหนียว

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำกระติบข้าว

1. ไม้ไผ่บ้าน
2. หวาย
3. ด้ายไนลอน
4. เข็มเย็บผ้าขนาดใหญ่
5. มีดโต้
6. ก้านตาล
7. กระจงปืบ

ขั้นตอนการสานกระติบข้าว

1. นำปล้องไม้ไผ่มาตัดหัวท้ายเอาข้อออกความยาวประมาณ 40 เซนติเมตร แล้วนำมาผ่าทำเป็นเส้นตอกกว้างประมาณ 2-3 มม. ชูดให้เรียบและบาง เพื่อความคงทนและสวยงาม
2. นำเส้นตอกที่ได้มาสานเป็นรูปร่างกระติบข้าว ด้วยลวดลายการสานที่เรียกว่าลายสอง และลายสาม ซึ่งลวดลายด้านนอกของกระติบข้าวจะสานด้วยลายที่เรียกว่าลายสอง ส่วนลวดลายด้านในสานด้วยลวดลายที่เรียกว่าลายสาม (ลายก๊ีบ)
3. ขั้นตอนการทำฝาปิด จะใช้ตอกที่มีความกว้างประมาณ 1 นิ้ว สานเป็นลายขัด และลายตามะกอก
4. นำฝาปิดหัวท้ายมาตัดเป็นวงกลม แล้วนำมาประกอบเข้าที่ปลายทั้งสองข้าง
5. นำเส้นหวายที่เตรียมไว้เหลาเป็นเส้นเล็กๆ และนำมาสานลายจุงนาง ทำเป็นลวดลายขอบของฝากระติบข้าว เพื่อเพิ่มความสวยงาม (ลวดลายจุงนางที่ปรากฏบนฝាកะติบเป็นขั้นตอนที่ทำเพื่อความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของการทำกระติบข้าวของชุมชนตำบลโคกมั่งงอย)

6. นำก้านตาลที่ม้วนไว้มาเย็บติดกับส่วนที่เป็นตัวกระติบข้าว
7. นำกระติบข้าวที่ประกอบเสร็จเรียบร้อยแล้วไปรมควันจากฟางข้าว โดยนำกระติบข้าวบรรจุลงไปในกระจงปืบเจาะรู แล้วรมควัน เพื่อกันแมลงเจาะ และเพื่อความสวยงาม
8. เจาะรูที่เชิงกระติบข้าว ด้วยเหล็กแหลม 2 รู ให้ตรงข้ามกัน แล้วทำหูที่ฝาด้านบน ตรงกับรูที่เจาะเชิงไว้ แล้วใช้ด้ายไนลอนสอดเข้าไปทำเป็นสายสะพาย

1.2 การจักสานมวญนึ่งข้าว

มวญ เป็นภาชนะสำหรับใช้นึ่งข้าวเหนียวทำมาจากไม้ไผ่

วัสดุอุปกรณ์การจักสานมวญนึ่งข้าว

1. ไม้ไผ่บ้าน
2. มีดโต้
3. เชือกไนล่อน
4. เข็มขนาดใหญ่
5. ตาข่ายไนล่อน

วิธีทำ

1. นำลำไม้ไผ่ความยาวประมาณ 30-35 เซนติเมตร ผ่าออกเป็นซีกกว้างประมาณ 2 เซนติเมตร แล้วเหลาปลายข้างหนึ่งให้มีความเรียว แล้วนำมาจักตอกสานเป็นเส้น

2. ไม้ทำขอบใช้ไม้ส่วนปลายที่ตัดเป็นท่อนๆ ท่อน สำหรับทำเป็นขอบบนและขอบล่าง มีความกว้างประมาณ 2 เซนติเมตร นำมาเหลาให้เรียบ ขอบบนความยาวประมาณ 100-110 เซนติเมตร สำหรับขอบล่างยาวประมาณ 50 เซนติเมตร

3. นำตอกที่ได้มาขึ้นโครงสาน โดยลวดลายที่ใช้สานใช้ลวดลายที่เรียกว่าลายสองยี่น

4. หลังจากที่ได้สานได้ขนาดตามต้องการให้นำปลายทั้งสองด้านมาประสานกัน

5. นำมวญที่สานประกบกันแล้วมาใส่ขอบ

6. และสานกันมวญตามรูป แล้วนำมาเย็บติดกับตัวมวญ

ลายใยแมงมุม

1.3 การจักสานกระด้ง

กระด้ง เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทำมาจากไม้ไผ่ ใช้ล่อนข้าว ตากเมล็ดพันธ์ต่างๆ ตากปลาแห้ง เป็นต้น

วัสดุอุปกรณ์การจักสานกระด้ง

1. ไม้ไผ่บ้าน
2. มีดโต้
3. เชือกไนล่อน
4. มีดเหลาตอก
5. เช็มใหญ่

วิธีการสานกระด้ง

1. ตัดไม้ไผ่ที่มีความยาวประมาณ 80 เซนติเมตร
2. เหลาไม้ไผ่ให้แบน มีความกว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร
3. จัดวางรูปแบบการสานที่เรียกว่าลายสอง โดยนำตอกมาวางเรียงกัน 7 เส้น แล้วสานขัดกันเป็นลายสอง
4. เริ่มสานไปจนได้ขนาดตามต้องการ
5. เตรียมขอบกระด้ง โดยใช้ไม้ไผ่ที่มีความหนามาตัดให้เป็นวงกลม
6. นำไม้ที่สานเสร็จแล้วมาประกอบเข้ากับขอบกระด้ง

1.4 การจักสานไซดักปลา

ไซ เป็นเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ ไซดักจับปลาในแหล่งน้ำที่ไม่ลึก มักใช้ดักปลาในแหล่งน้ำไหลและเป็นการเปิดช่องระบายน้ำเข้าออกตามคันนา เป็นต้น

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สานไซดักปลา

1. ไม้ไผ่
2. มีดโต้
3. เชือกไนล่อน
4. ลวด (ประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม)

วิธีการสานไซดักปลา

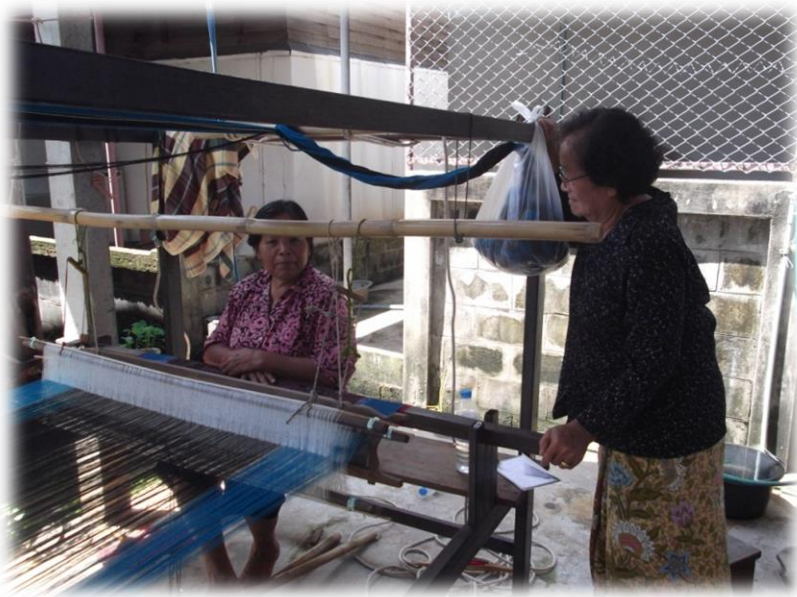
1. นำไม้ไผ่ที่มีความยาวประมาณ 3-4 ปล้องไผ่ มาเหลาเป็นเส้นตอกให้เล็กเป็นเส้นกลม
2. นำเส้นตอกที่ได้มามัดปลายด้านหนึ่งรวมกัน
3. นำเส้นตอกอีกส่วนหนึ่งสานขวางสลับกันไปตั้งแต่ด้านล่าง และผู้สานจะต้องบังคับรูปทรงป้องแคบตามลักษณะของการใช้งาน
4. บริเวณตรงกลางก่อนไปทางปลายจะเจาะใส่ก้านอีกด้านละช่อง เพื่อให้เป็นส่วนที่ปลาวิ่งเข้าและนำออก

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมการทอผ้า

หัตถกรรมการทอผ้านับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลโคกมั่งงอย อำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันพบว่า การทอผ้าได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของลวดลายตามความนิยมของผู้ใช้ และมีความสอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน

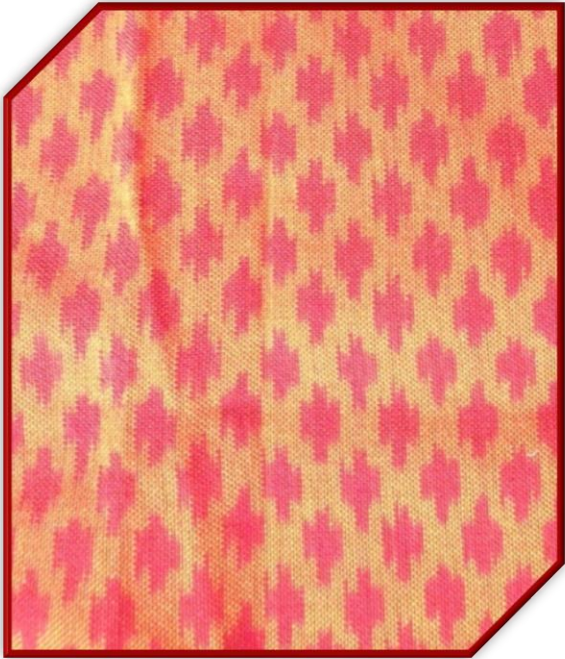
นอกจากการทอผ้าจะบ่งชี้ได้ถึงวิถีชีวิตและการถ่ายทอดกันมาแต่โบราณแล้ว ยังสามารถทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีรายได้เสริมจากการทอผ้า และได้รับความนิยมนจากผู้ใช้เป็น อย่างดี

ลวดลายของผ้าบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของชุมชนที่ได้รับสืบทอดกันมา นั่นคือลวดลายที่มีมาแต่โบราณ และลวดลายที่มีการคิดค้น ประยุกต์ขึ้นมาใหม่ ดังปรากฏตามรูปภาพด้านล่าง

1. ลวดลายดั้งเดิม

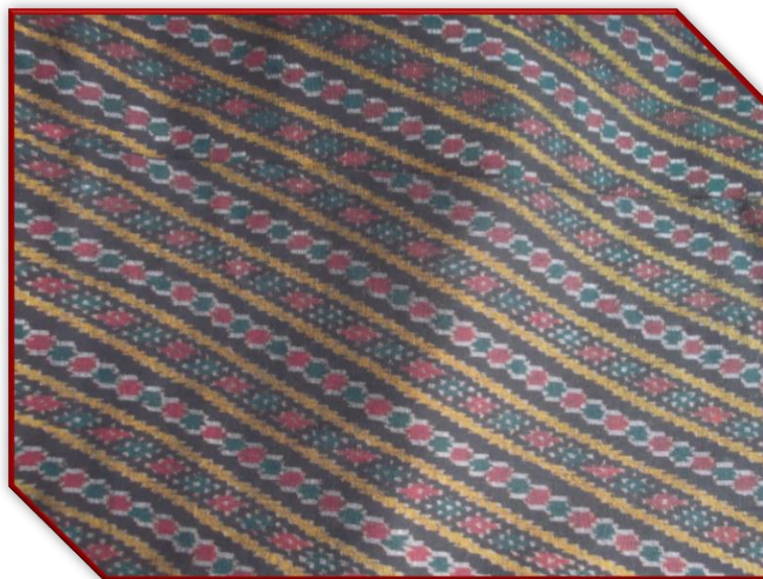
ลายมัดหมี่สีลำแหว

ลายมัดหมี่โครงห้า

ลายมัดหมี่ร้ายบันไดลิง

เรียกว่าลายมัดหมี่เจียง

2. ลวดลายประยุกต์

ลายมัดหมี่นาค

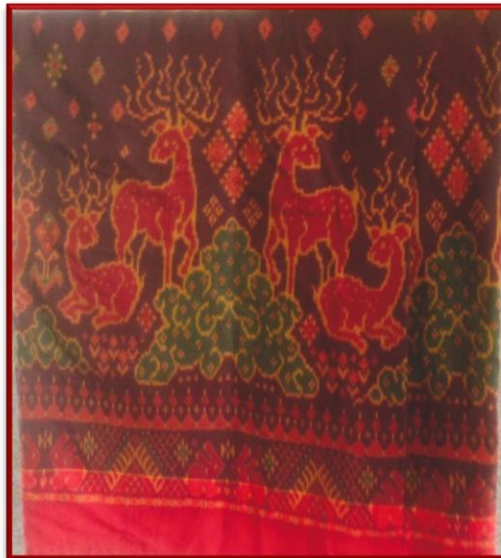

ลายมัดหมี่ชั้นตะขอ

ลายมัดหมี่ศิลา

ลายมัดหมี่ละมั่ง
หรือ
ลายมัดหมี่มั่งงอย

วัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า

1. กี่หรือหูก เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้าให้เป็นผืนตามลวดลายที่ต้องการ
2. ฟันหวีหรือฟืม มีลักษณะเป็นกรอบทำจากไม้ภายในเป็นซี่ถี่ๆ คล้ายหวี แต่ละเส้นจะใช้เส้นด้วยยืนสอด เข้าไปในช่องแต่ละเส้นเรียงลำดับตามความกว้างของหน้าผ้า จัดเส้นยืนให้อยู่ห่างกันตามความละเอียดของผ้า (อุปกรณ์ชนิดนี้ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนมาใช้เป็นโลหะแทนไม้เพื่อความทนทานต่อการใช้งาน)
3. ตะกอหรือเขา มีลักษณะเป็นกรอบไม้ หรือโครงเหล็ก ภายในทำด้วยลวด หรือซี่โลหะเล็กๆ มีรูตรงกลางสำหรับร้อยด้ายยืนปกติมี 2 ซุด ถ้าเพิ่มตะกอมากขึ้นจะสามารถสลับลายได้มากขึ้น
4. ไม้ไขว้ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเส้นได้ให้เป็นระเบียบ

5. ไม้ค้ำ เป็นไม้ที่สอดด้ายเส้นยืน เพื่อให้กำเนิดลวดลายในการทอด้วยเทคนิคพิเศษ
6. ไม้หาบทุก ใช้ประโยชน์ในการดึงด้ายให้ตึง
7. ไม้ตาบหรือไม้หลาบ ใช้สอดผ่านด้ายยืน แล้วพลิกขึ้นทำให้เกิดช่องว่างให้กระสวยพุ่งผ่าน
8. ไม้แป้นกึ่ง ที่นั่งของผู้ทอ บางแห่งใช้ไม้แผ่น บางแห่งใช้ไม้ไผ่สอดด้วยแผ่นไม้ที่ใช้รองนั่ง
9. เชือกเขา ใช้ดึงเข้ากับไม้หางทุกให้ตึง
10. แขนม้วนผ้า เป็นแกนที่อยู่ตรงกันข้ามกับแกนม้วนด้ายยืน ใช้ม้วนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว

ขั้นตอนการทอผ้า

1. สืบทุกหรือสืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอดแต่ละชุดและพันหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้ายเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง
2. เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอด เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยกออก และเกิดช่องว่างสอดกระสวยด้ายพุ่งผ่านสลัตะกอดชุดที่ 1 ยกตะกอดชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อยๆ
3. การกระทบพันหวี (พีม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบพันหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา
4. การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้พอเหมาะ

เทคนิคพิเศษการทอผ้ามัดหมี่

สำหรับเทคนิคการทอผ้ามัดหมี่มีกรรมวิธีการทอผ้าที่ใช้เทคนิคการมัดและการย้อม โดยเริ่มจากการนำเส้นด้ายหรือไหมมาย้อมสี แล้วมัดบริเวณที่ต้องการเก็บไว้ เมื่อนำไปย้อมสีอื่น จะได้ไม่ติดสี โดยย้อมเรียงลำดับจากสีอ่อนไปหาสีเข้มจนครบตามลวดลายที่ต้องการ หลังจากนั้นจึงนำด้ายกรอเข้าหลอดตามลำดับ แล้วนำไปทอจะเกิดลวดลายบนผืนผ้าที่มีลักษณะคลาดเคลื่อน เหลื่อมล้ำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของการมัดหมี่ การทอผ้าชนิดนี้ต้องอาศัยความชำนาญในการมัดย้อมและทอ

ในปัจจุบันการมัดย้อมจะพัฒนาไปตามลวดลายที่มีการประยุกต์ขึ้นมาใหม่ เช่น เมื่อผู้ทอต้องการลวดลายที่พบเห็นจากผ้าในท้องตลาด ผู้ทอจําแนวลวดลายดังกล่าวมาแกะลายเพื่อดูว่าจะต้องย้อมสีอย่างไร เพื่อให้ได้ลวดลายตามตัวอย่างที่ต้องการ

สีที่ใช้ย้อมในปัจจุบันใช้สีเคมีในการย้อม เนื่องจากสีของสีเคมีมีความสดกว่าสีธรรมชาติ อีกทั้งหาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาดทั่วไป